

ПЛАН ЗА КОНСЕРВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ 2024 – 2034 г.

по процедура за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ

BG16FFPR002-3.007

„Техническа помощ за инвестиции в зоологически градини“

по приоритет 3 „Биологично разнообразие“

на Програма „Околна среда“ 2021-2027 г.

Разработен от екип на „МИА ПРОДЖЕКТ ГРУП“ ЕООД

Изпълнител по Договор № 670-ИЕ-24 от 03.07.2024г.

за изпълнение на поръчка с предмет: *„Предоставяне на услуги за изготвяне на пакет документи за подготовка на инвестиционен проект за Зоологическа градина „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“, гр. Габрово по процедура за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ „Техническа помощ за инвестиции в зоологически градини“.*

гр. София, ноември 2024 г.

СЪДЪРЖАНИЕ:

РЕЗЮМЕ	6
I. УВОД	8
II. ВЪВЕДЕНИЕ	11
III. НОРМАТИВНА ОБВЪРЗАНОСТ И ОБОСНОВАНOST	12
IV. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ПЛАНА ЗА КОНСЕРВАЦИОННИ ДЕЙНОСТИ	19
V. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ И КРИТЕРИИ ПРИ ПЛАНИРАНЕТО НА КОНСЕРВАЦИОННИ ДЕЙНОСТИ	19
VI. АНАЛИЗ НА СЪЩЕСТВУВАЩОТО ПОЛОЖЕНИЕ	24
VII. ПЛАНИРАНИ КОНСЕРВАЦИОННИ ДЕЙНОСТИ	31
1. Директни консервационни дейности	34
1.1. Подслоняване и отглеждане на животните	34
1.2. Дейности по опазване „ <i>in-situ</i> “ и „ <i>ex-situ</i> “	41
Видове, за които са утвърдени и/или разработени планове за действие за тяхното опазване	42
1.2.1. Европейски вълк (<i>Canis lupus lupus L.</i>)	42
1.2.2. Европейски лалугер (<i>Spermophilus citellus</i>)	44
1.2.3. Обикновен мишелов (<i>Buteo buteo</i>)	48
1.2.4. Голям ястреб (<i>Accipiter gentilis</i>)	49
Други видове с консервационно значение	50
1.2.5. Осояд (<i>Pernis apivorus</i>)	50
1.2.6. Уралска улулица (<i>Strix uralensis</i>)	51
1.2.7. Горска улулица (<i>Strix aluco</i>)	52
1.2.8. Бухал (<i>Bubo bubo</i>)	53
1.2.9. Забулена сова (<i>Tyto alba</i>)	54
1.2.10. Горска ушата сова (<i>Asio otus</i>)	55
1.2.11 Чухал (<i>Otus scops</i>)	56

1.2.12. Бял щъркел (<i>Ciconia ciconia</i>)	56
1.2.13. Елен лопатар (<i>Dama dama</i>)	57
1.2.14. Муфлон (<i>Ovis aries musimon</i>)	58
Привличане на консервационно значими видове на територията на „Зоологическа градина - Габрово“	59
Спасителни дейности	61
2. Индиректни консервационни дейности	61
2.1. Образователни дейности	61
2.1.1. Създаване и развитие на Образователен център, тематични кътове и маршрути и тематични зони	62
2.1.2. Обособяване на тематични зони в експозициите на зоопарка	65
2.1.3. Осигуряване на достъп до актуална и достоверна научна информация за биоразнообразието	66
2.1.4. Провеждане на природозащитни и информационни кампании	77
2.1.5. Поддържане на собствени информационни канали	79
2.1.6. Организиране на специални събития и образователни услуги	79
2.3.7. Обучение в консервационни умения	80
2.2. Екологични практики и мерки за ограничаване изменението на климата, както и мерки за адаптиране към климатичните промени	80
3. Научни дейности	84
4. Поддържане на база данни	85
5. Предотвратяване на бягство на ИЧВ	85
VIII. ЗАКЛЮЧЕНИЕ	86
ПРИЛОЖЕНИЕ 1	87
ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ	88

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ:

CITES (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) -

Конвенция по международната търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора

EAZA (European Association of Zoos and Aquaria) - Европейска асоциация на зоологическите градини и аквариумите

EEP (EAZA Ex situ Programmes) - Европейска „ex situ“ програма за застрашени видове на EAZA¹

ESB (European Studbook) – Европейска племенна книга²

ISB (International Studbooks – WAZA) - Международни родословни книги

IUCN (International Union for Conservation of Nature) - Международен съюз за опазване на природата

WAZA (World Association of Zoos and Aquariums) - Световна асоциация на зоологическите градини и аквариумите

WWF (World Wildlife Fund) - Световен фонд за дивата природа

ZIMS (Zoological Information Management System) - Система за управление на информацията за зоологическите градини

БАН - Българска академия на науките

БДЗП – Българско дружество за защита на птиците

Бернска конвенция (БЕК) - Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и естествените местообитания

ВУЗ – Висше учебно заведение

ДЗХП - Дружество за защита на хищните птици

Директива за зоологическите градини - Директива 1999/22/ЕО на Съвета от 29.03.1999 год. относно държането на диви животни в зоологически градини

Директива за местообитанията (ДХ) - Директива 92/43/ЕИО на Съвета от 21 май 1992 година за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна

¹ **EEP (EAZA Ex situ Programmes)** – „Ex-situ“ програми на Европейската асоциация на зоопарковете и аквариумите (EAZA) са програми за управление на популациите на животински видове на затворено, които се управляват от членове на EAZA. Целта на EEP е да се поддържат популации от здрави животни в рамките на EAZA и извън нея. Заедно с Регионалните планове за колекциите (Regional Collection Plans) и Дългосрочните планове за управление (Long-term Management Plans), EEP са един от стълбовете на структурата на EAZA за управление на популациите. В момента EAZA управлява програми за над 400 различни вида.

² **ESB - Европейска племенна книга** е форма на управление на видовете, отглеждани в Европейски зоопаркове. Отговорните за отглеждането на видовете служители събират информация за раждания, смърт, трансфири и пр. от всички зоопаркове в Европейската асоциация на зоопарковете и аквариумите (EAZA). На база на събраните данни ESB дава насоки за оптимално управление на популацията.

Директива за птиците (ДП) - Директива 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 год. относно опазването на дивите птици

„Добрите практики“ - „Документ за добрите практики във връзка с Директивата на ЕС за зоологическите градини“, Европейски съюз, 2015 г.

ЕС - Европейски съюз

ЗБР - Закон за биологичното разнообразие

ЗЗТ - Закона за защитените територии

ЗУТ - Закон за устройство на територията

ИЧВ – инвазивен чужд вид

КБР - Конвенция за биологичното разнообразие

Конвенция от Бон (БоК) - Конвенция за опазване на мигриращите видове диви животни

МОН – Министерство на образованието и науката

МОСВ - Министерството на околната среда и водите

НАРЕДБА № 1 - НАРЕДБА № 1 от 09.05.2006 г. на МОСВ за условията и реда за лицензиране на зоологическите градини

НАРЕДБА № 4 - НАРЕДБА № 4 от 8 юли 2003 г. за условията и реда за издаване на разрешителни за въвеждане на неместни или повторно въвеждане на местни животински и растителни видове в природата

НАРЕДБА № 6 - НАРЕДБА № 6 от 23.10.2003 г. на МОС за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини

НПО - Неправителствена организация

НСЗП – Дирекция „Национална служба за защита на природата“ в МОСВ

ОП - Общинско предприятие

ООН – Организация на обединените нации

ПООС – Програма за опазване на околната среда на Община Габрово (2023-2027 г.)

ПУДООС - Предприятие за управление на дейностите по опазване на околната среда

РИОСВ – Регионална инспекция по околната среда и водите

СНЦ – Сдружение с нестопанска цел

ФДФФ - СНЦ „Фонд за дивата флора и фауна“

РЕЗЮМЕ

Настоящият „ПЛАН ЗА КОНСЕРВАЦИОННИ ДЕЙНОСТИ НА „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ (2024-2034 г.) съдържа предвидените за изпълнение в зоологическата градина **директни и/или индиректни консервационни дейности**, чрез реализирането на които зоологическата градина ще допринесе за опазването на видове - типични за региона и Европа, и включени в ЕЕР³ програми на Европейската асоциация на зоопарковете и аквариумите (*European Association of Zoos and Aquaria, EAZA*)⁴ и ще се развие като **ЕКОЛОГИЧЕН ПРИРОДОЗАЩИТЕН ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЦЕНТЪР** с образователна и консервационна роля, в който се отглеждат консервационно значими видове **типични за региона** и Европа.

Плана за консервационните дейности на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ е съобразен изцяло с „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.), където е предвидено отглеждането и размножаването на консервационно значими видове.

Планирани са „*ex-situ*“ и „*in-situ*“ консервационни дейности в т.ч. образователни дейности и обучения в консервационни умения; организиране и/или участие в научни и други изследвания (с консервационна полза); участие в природозащитни кампании, както и дейности, свързани с повторното въвеждане в природата на индивиди от различни видове, с цел - подпомагане на дивите популации, предмет на опазване.

Документът обхваща период от 10 години.

Документът се основава на анализ на съществуващото положение и е разработен съобразно наличните условия и планираните подобрения на условията за отглеждане на включените в колекцията видове животни. Съобразено е местоположението и

³ ЕЕР (EAZA Ex situ Programmes) – „Ex-situ“ програми на Европейската асоциация на зоопарковете и аквариумите (EAZA) са програми за управление на популациите на животински видове на затворено, които се управляват от членове на EAZA. Целта на ЕЕР е да се поддържат популации от здрави животни в рамките на EAZA и извън нея. Заедно с Регионалните планове за колекциите (Regional Collection Plans) и Дългосрочните планове за управление (Long-term Management Plans), ЕЕР са един от стълбовете на структурата на EAZA за управление на популациите. В момента EAZA управлява програми за над 400 различни вида.

⁴ Европейска асоциация на зоопарковете и аквариумите (European Association of Zoos and Aquaria, EAZA) е организация, която обединява над 400 зоологически градини и аквариуми. Чрез сътрудничество и взаимодействие помежду си те усилено работят за опазване на световното биоразнообразие, като: утвърждават "добри практики" за отглеждане и опазване на видовете; реализират и развиват природозащитни проекти; допринасят за повишаване на екологичното образование и формират знания и култура за опазване на дивата природа и животните; провеждат научни изследвания и т.н. EAZA е значим (в световен план) фактор за развитието на зоопарковото дело и е отличен пример за това, че обединени - зоологическите градини са екологично значими и имат съществена роля за опазването на видовете. <https://www.eaza.net>

територията на зоологическата градина, както и планираното в „План за развитие на „Зоологическа градина – Габрово“ (2024-2034г.) изграждане на бъдеща инфраструктура.

Отправна точка за разработването на Плана са изискванията на чл. 60, във вр. с чл. 58 и чл. 59 от Закона за биологичното разнообразие (ЗБР).

Планът е съобразен изцяло с предвидените цели и мерки за опазване на видове и местообитания в **Национален парк „Централен Балкан“⁵** и **Природен парк „Българка“**. Планът съдържа и препратки към програми, проекти, планове за действие и др., свързани с опазването на отделни **консервационно значими видове**. При планирането на отделните консервационни дейности са съобразени целите и мерките за опазване, предвидени в **Плановете за действие** за отделни видове, включени в колекцията (напр. *европейски вълк* и *европейски лалугер*), както и **Националния план за действие за борба срещу незаконното използване на отрови в дивата природа** (2021 – 2030 г.)⁶, разработен от Българското дружество за защита на птиците (БДЗП). Определена е ролята на видовете, включени в колекцията, като е приложен подход повишаващ екологичната значимост на зоологическата градина и ролята ѝ за опазване на биологичното разнообразие.

Планът за консервационните дейности съдържа и примери за утвърдени „добри практики“ при организирането и провеждането на различни консервационни дейности, както и насоки за работа с различни институции, органи и организации, осъществяващи дейности по опазване на биологичното разнообразие.

В табличен вид са представени специфичните консервационни дейности за видовете, включени в колекцията и за видовете, приоритетни за опазване в защитените територии в региона (Приложение 1).

⁵ [ПЛАН](#) за управление на Национален парк „Централен Балкан“, приет с Решение № 195/24.03.2016 г. на Министерски съвет (ДВ бр. 26/01.04.2016г.)

⁶ **Националния план за действие за борба срещу незаконното използване на отрови в дивата природа** (2021 – 2030 г.) е изключително важен инструмент за борба с една от най-големите заплахи за биоразнообразието не само у нас, но и по света – отровите. Влизането в сила на този стратегически документ е ключова стъпка в опазването на дивата природа и на редица застрашени от изчезване видове в България.

I. УВОД

Настоящият „ПЛАН ЗА КОНСЕРВАЦИОННИ ДЕЙНОСТИ НА „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ (2024-2034 г.) е разработен по процедура за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ: **BG16FFPR002-3.007 „Техническа помощ за инвестиции в зоологически градини“** по приоритет 3 „Биологично разнообразие“ на Програма „Околна среда“ 2021-2027 г. и представлява неразделна част от пакет от документи включващи: *„План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)*, *„План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)*, *„План график за изпълнение на дейностите за развитие на зоологическата градина при наличие на финансиране - в краткосрочен и дългосрочен план – с отговорници, срокове и индикативни бюджети по отношение на краткосрочните дейности (3 до 5 години)“* и **„ТЕХНИЧЕСКО ЗАДАНИЕ за изготвяне на инвестиционен проект във фаза „технически проект“ за идентифицираните строителни дейности“**.

Бенефициент по процедурата е **Община Габрово** – възложител на поръчка с предмет: *„Предоставяне на услуги за изготвяне на пакет документи за подготовка на инвестиционен проект за Зоологическа градина „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“, гр. Габрово по процедура за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ „Техническа помощ за инвестиции в зоологически градини“ по Приоритетна ос 3 „Биологично разнообразие“ на Програма „Околна среда“ 2021-2027 г.“* изпълнена от екип на **„М и А ПРОДЖЕКТ ГРУП“ ЕООД** (по Договор № 670-ИЕ-24 от 03.07.2024 г.).

За разработване на документа е привлечен екип от експерти, включващ: **адв. Емилия Кунчева Тончева** (ключов експерт „Ръководител проект“), **Албена Бонева - Люцканова** (ключов експерт „Координатор“), **д-р Катерина Тонева Зарева – Симеонова** (ключов експерт „Биоразнообразие“), **д-р Младен Чавдаров Танов** (ключов експерт „Архитект/ландшафтен архитект“), **Радко Петров Сертов** (неключов експерт „Биоразнообразие 2“), **Ивайло Иванов Клисуров** (неключов експерт „Биоразнообразие“) и **Добромир Личев Бориславов** (неключов експерт „Мениджмънт/Управление на дейности“).

Приложен е **комплексен и интердисциплинарен подход** за изпълнение на поръчката, определен от изискваните дейности и очакваните резултати. Събрана е

необходимата предварителна **информация и данни**; проведена е **встъпителна среща с представители на Община Габрово** и последващи **работни срещи**. За запознаване със съществуващото положение са реализирани **посещения „на място“** в „**ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО**“ и е направен **преглед на относимата документация**. Информацията е систематизирана посредством разработен **ВЪПРОСНИК**. Идентифицирани са и възможностите за засилване на консервационната роля на „**ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО**“.

При разработването на Плана за консервационните дейности на „**ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО**“ са спазени насоките и методологически указания на Министерство на околната среда и водите (МОСВ) за изпълнение на **процедура № BG16FFPR002-3.007 „ТЕХНИЧЕСКА ПОМОЩ ЗА ИНВЕСТИЦИИ В ЗООЛОГИЧЕСКИ ГРАДИНИ“ по Програма „Околна среда“ 2021-2027г.**“. Съобразени са изискванията и очакванията на Възложителя – Община Габрово, както и всички приложими разпоредби на действащата законова и подзаконова нормативна уредба.

При планирането на консервационните дейности, които ще бъдат реализирани на територията на „**ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО**“ са отчетени стратегическите цели на **КОНВЕНЦИЯТА за биологично разнообразие** (Рио де Жанейро, 1992)⁷, **ДИРЕКТИВА 1999/22/ЕО на Съвета от 29.03.1999 год.** относно държането на диви животни в зоологически градини⁸, **ДИРЕКТИВА 92/43/ЕИО на Съвета от 21 май 1992 год.** за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна⁹, **ДИРЕКТИВА 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 год.** относно опазването на дивите птици¹⁰, **СТРАТЕГИЯ за биологичното разнообразие в Република България**¹¹ и Национален план за опазване

⁷ **Конвенцията за биологичното разнообразие** е отворена за подписване на 5 юни 1992 г. в Рио де Жанейро, Бразилия и влиза в сила от 29.12.1993 г. България ратифицира Конвенцията през февруари 1996 г. (със закон, приет от 37-о Народно събрание на 29.02.1996 г. - ДВ, бр. 22 от 15.03.1996 г.) и от 16 юли 1996 г. е равноправен член. Страните по Конвенцията работят за значително намаляване на загубата на биоразнообразие в глобален, национален и регионален мащаб, включващо и борбата с бедността и подобряване на условията за съществуване на всички форми на живот на Земята. [Конвенция за биологичното разнообразие | EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

⁸ [Директива - 1999/22 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

⁹ [Директива - 92/43 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

¹⁰ [Директива - 2009/147 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

¹¹ **Стратегията за биологичното разнообразие на Република България** е основен стратегически документ, чрез който се определят средносрочните цели и приоритети, свързани с опазване на биологичното разнообразие представляващо национално и световно природно наследство. Документът осигурява общата стратегическа и политическа рамка за устойчиво преодоляване на загубата на биологично разнообразие като същевременно мотивира неговото опазване и възстановяване. Стратегията отразява ангажиментите на страната ни към постигане на целите на Конвенцията за биологичното разнообразие и Целите за устойчиво развитие на ООН до

и устойчиво използване на биологичното разнообразие и генетичните ресурси към нея, както и други относими документи.

При разработването на „Плана за консервационни дейности на „Зоологическа градина - Габрово“ са съобразени също: **стратегическите документи и препоръки на EAZA, „Документ за добрите практики във връзка с Директивата на ЕС за зоологическите градини“** (Европейски съюз, 2015 г.)¹², **„Програма за опазване на околната среда (ПООС) на Община Габрово за периода 2023-2027 г.“**¹³, **„Концепция за бъдещото развитие на „Зоопарк – Габрово“** (Тончева, 2019 г.), **„Екологична значимост на зоологическите градини и приносът им за опазване на биологичното разнообразие“** (Тончева, 2020 г.)¹⁴ и други.

Планът съдържа предвидените директни и/или индиректни консервационни дейности, които ще бъдат реализирани на територията на **„ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“** и служи за подпомагане дейността на Община Габрово и ръководството на зоологическата градина при **управлението на зоопарковата институция.**

2030 г. Документът също така отчита ангажиментите на страната ни като член на ЕС, в контекста на прилагането на Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие до 2030 г.

¹²[Zoos Directive Good Practices-BG.pdf \(government.bg\)](#)

¹³ Програмата обхваща процесите и предизвикателствата, свързани с околната среда. Тя отговаря на разбирането, че зелените политики, свързани с опазването и подобряването на качеството на околната среда са един от стълбовете на устойчивото развитие и важна предпоставка за икономически растеж. Тя е инструмент за постигане на балансирано и устойчиво социално и икономическо развитие на общината и осигуряване на по-добро качество на живот на гражданите чрез подобряване състоянието на околната среда.

¹⁴ **„Екологична значимост на зоологическите градини и приносът им за опазване на биологичното разнообразие“** е разработка (магистърска теза) на Емилия Кунчева Тончева – дипломант на „Магистърска програма по Екология“, катедра „Екология и ООС“ на Биологическият факултет при Софийски университет „Св. Климент Охридски“ с научен ръководител: гл.ас. д-р Венислава Спасова, Катедра „Екология и ООС“, Биологически факултет и рецензент: проф. д-р Даниела Симеоновска – Николова. Представява **практическо изследване по въпроси, свързани с екологичната значимост на зоопарковете по света.** Целта на изследването е да се подчертае приносът на зоологическите градини за опазването на биологичното разнообразие; да се съберат данни за участието на зоопарковете в програми за опазване на европейски консервационно значими видове и да се специфицират бъдещите приоритети и предизвикателства. Изследването е осъществено посредством АНКЕТА, изготвена изцяло в съответствие с ДИРЕКТИВА 1999/22/ЕО и Съвета, и насочена както към зоопаркове, които успешно прилагат и утвърждават „добрите практики“, така и към такива, които все още не са разгърнали напълно своя потенциал.

II. ВЪВЕДЕНИЕ

В началото на XX век, с установяването на тревожно нарастване на броя на застрашените видове, започва формирането на образователното и научното значение на зоопарковете. Тази тенденция се засилва през 70-те години на миналия век, а с нарастващото влияние на природозащитните организации се чуват и първите критики против зоологическите градини, като атракционни и развлекателни центрове. Поставя се въпроса за благосъстоянието на отглежданите животни и за промяна в приоритетите на зоологическите градини.

През 1993 г. Международният съюз на директорите на зоологическите градини (днес: Световната асоциация на зоопарковете и аквариумите - *World Association of Zoos and Aquariums*, WAZA¹⁵) публикува „Световна стратегия за опазване в зоологическите градини и аквариумите“, която представлява първият стратегически документ в който са разписани общите цели и практики, които зоологическите градини трябва да следват при отглеждането и опазването на видовете. В нея е отбелязано и развитието на зоологическите градини, които от „живи музеи“ се превръщат в съвременни центрове за опазване на природата – чрез **извършването на образователна и научно-изследователска дейност и осъществяването на дейности по програми за размножаване и повторно въвеждане на индивиди в дивата природа.**

По данни на WAZA зоопарковете и аквариумите по света се посещават от над 700 милиона посетители годишно. Горното илюстрира огромния потенциал, който зоологическите градини имат - за въздействие върху широката общественост, и подчертава тяхната способност да влияят върху възприятията и поведението на хората по отношение на различните заплахи, пред които са изправени видовете и техните местообитания.

С приемането на Директива 1999/22/ЕО и Съвета от 29 март 1999 год. относно държането на диви животни в зоологически градини (Директивата за зоологическите градини) се въвеждат изисквания към зоологическите градини, да осъществяват дейности - пряко свързани с „*ex-situ*“ и „*in-situ*“ **опазване**¹⁶ на биологичното разнообразие.

¹⁵ <https://www.waza.org>

¹⁶ Съгласно чл. 2 на КОНВЕНЦИЯ за биологичното разнообразие: „*ex-situ опазване*“ означава опазване на компонентите на биологичното разнообразие извън естествените им местообитания“, а „*in-situ опазване*“ означава опазване на екосистеми и

III. НОРМАТИВНА ОБВЪРЗАНОСТ И ОБОСНОВАНOST

1. С ДИРЕКТИВА 1999/22/ЕО на Съвета от 29.03.1999 год. са определени консервационните мерки, които зоологическите градини задължително трябва да прилагат¹⁷, като се предвижда зоологическите градини да насочват усилия, ресурс и потенциал за активно участие в дейностите по опазване на биологичното разнообразие и по този начин да се допринесе за по пълноценното прилагане на общностното законодателството при защитата на дивата фауна.

Тенденцията е опазването „ex-situ“ да се развива и да подпомага усилията „in-situ“, които заемат централно място в действията по опазване на биологичното разнообразие на равнище Европейски съюз (ЕС). В преамбюла на ДИРЕКТИВА 1999/22/ЕО и Съвета е посочено, че „... са необходими действия на общностно ниво с оглед на това зоологическите градини в цялата Общност да допринасят за опазването на биологичното разнообразие в съответствие със задължението на Общността да приеме мерки за ex situ съхраняване в съответствие с член 9 от Конвенцията за биологичното разнообразие“, а в член 1 са посочени целите на ДИРЕКТИВАТА¹⁸.

ДИРЕКТИВАТА за зоологическите градини е пряко обвързана с КОНВЕНЦИЯТА за биологичното разнообразие, като още в своя преамбюл препраща към чл. 9 от КБР¹⁹ и дефинираните от нея мерки за „ex-situ“ опазване. Поставените от

естествени местообитания и поддържане и възстановяване на ценни популации от видове в тяхната естествена среда, а в случая с домашните или култивирани видове - в средата, където те са развили своите отличителни белези“.

¹⁷ Съгласно ДИРЕКТИВА 1999/22/ЕО на Съвета от 29.03.1999 год. относно държането на диви животни в зоологически градини - държавите-членки са длъжни да предприемат мерки и да гарантират, че всички зоологически градини на територията ще прилагат консервационни мерки, изразяващи се в: участие в научни изследвания с консервационна полза за видовете, в т.ч. и в дейности и/или програми за размножаване и повторно въвеждане на видове в дивата природа; подпомагане на общественото образование и формиране на правилно отношение към опазването на биологичното разнообразие; подслоняване на отглежданите в зоопарковете животни при условия най-близки до естествените; предотвратяване на бягството - с цел ограничаване разпространението на инвазивни видове; поддържане на документация за отглежданите екземпляри от различните видове - с цел осъществяване на обмен на информация между различните зоопаркови, научни и др. институции. Всички тези дейности зоологическите градини трябва да осъществяват в тяхната взаимовръзка и при спазване на принципите въведени от КБР, като във всички случаи се търси постигането на основната цел - принос към опазване на биологичното разнообразие на планетата.

¹⁸ Чл. 1 от ДИРЕКТИВА 1999/22/ЕО и Съвета - „Целите на настоящата директива са да защитава дивата фауна и да съхранява биологичното разнообразие, като предвижда приемането на мерки от държавите-членки за лицензирането и инспекцията на зоологическите градини в Общността, като по този начин укрепва ролята на зоологическите градини в съхраняването на биологичното разнообразие.“

¹⁹ Чл. 9 от КОНВЕНЦИЯТА за биологичното разнообразие на ООН, 1992 г. - "Ex-situ" опазване: Всяка договаряща страна, доколкото е възможно и подходящо и преди всичко като допълнение на мерките "in-situ": а) взема мерки за "ex-situ" опазване на компонентите на биологичното разнообразие, за предпочитане в страната, от която произхождат тези компоненти; б) изгражда и поддържа съоръжения за "ex-situ" опазване и научни изследвания на растенията, животните и микроорганизмите, за предпочитане в страната, от която произхождат генетичните ресурси; в) взема мерки за възстановяване на застрашените видове и за тяхното повторно

КБР цели за опазване на компонентите на биологичното разнообразие; за изграждане и поддържане на съоръжения за "ex-situ" дейности; за провеждане на научни изследвания и за възстановяване на застрашени видове и тяхното повторно връщане в естествените им местообитания, са дефинирани в ДИРЕКТИВАТА като дейности, които трябва да бъдат подпомогнати от зоологическите градини или като такива, които те могат да осъществяват самостоятелно²⁰.

2. По отношение на българските зоологически градини е в сила **ЗАКОНА за биологичното разнообразие (ЗБР)**, където в **чл. 62, ал. 1 от ЗБР²¹** е предвидено, че дейността в зоологическите градини се извършва въз основа на **лиценз**, издаден от Министерство на околната среда и водите (МОСВ), при условия и по ред, определени с **НАРЕДБА** на министъра на околната среда и водите.

Предвидено е също, че лицензът се издава само при **спазване на изискванията на чл. 60, ал. 2 и ал. 3 от ЗБР²²** – при изпълнение на минималните изисквания към

интродуциране в естествените им местообитания при подходящи условия; d) регулира и управлява събирането на биологични ресурси от естествените им местообитания за целите на "ex-situ" опазването, така че да не се застрашават екосистемите и популациите "in-situ", освен ако се изискват временни "ex-situ" мерки съобразно буква "с"; и е) сътрудничи при осигуряване на финансова и друга помощ за "ex-situ" опазване съобразно букви от "а" до "д" и при изграждане и поддържане на облекчения за "ex-situ" опазване в развиващите се страни.

²⁰ ДИРЕКТИВА 1999/22/ЕО и Съвета въвежда и изискване към държавите-членки да гарантират изпълнението на посочените по-горе консервационни мерки - чрез режим за лицензиране и инспектиране на зоопарковете. Самата ДИРЕКТИВА не предвижда създаването на Комитет или специални задължения на Комисията по докладване във връзка с прилагането и изпълнението на нейните разпоредби, поради което тази функция е вменена изцяло на държавите-членки, които са длъжни да организират ефективното ѝ провеждане („Документ за добрите практики във връзка с Директивата на ЕС за зоологическите градини“, ЕС, 2015 г. – стр.2). ДИРЕКТИВАТА предвижда също, че държавите-членки следва да въведат в сила законовите, подзаконовите и административните разпоредби, необходими за нейното прилагане/изпълнение в срок - преди 9 април 2002 г.

²¹ Чл. 62 от ЗБР: „(1) Дейността в зоологическите градини се извършва въз основа на лиценз, издаден от Министерството на околната среда и водите, при условия и по ред, определени с НАРЕДБА на министъра на околната среда и водите.“

(2) Лицензът по ал. 1 се издава само при спазване на изискванията на чл. 60, ал. 2 и 3 и тези в НАРЕДБАТА по чл. 61, ал. 1.

(3) При установяване на дейност на зоологическа градина без лиценз или в нарушение на изискванията и условията, при които е издаден лицензът, министърът на околната среда и водите:

1. предписва мерки и определя срок не по-дълъг от 2 години, в който зоологическата градина трябва да отстрани нарушенията, и/или

2. налага принудителната мярка по чл. 122, ал. 1, т. 3.

(4) При неизпълнение на предписанията в определения по ал. 3, т. 1 срок министърът на околната среда и водите налага принудителната мярка по чл. 122, ал. 1, т. 3 и/или т. 4.“

²² Чл. 60 от ЗБР: „(1) Опазването по чл. 58, ал. 1 може да се извършва от научни организации, юридически и физически лица.

(2) Организациите и лицата по ал. 1 са длъжни да:

1. документират образците/екземплярите, както и техния произход;

2. етикетират и маркират образците/екземплярите, когато това е възможно;

3. събират и поддържат информация по определени показатели за състоянието на колекциите, както и за технологиите и техниките за тяхното отглеждане и поддържане;

4. организират или участват в научни и други изследвания от значение за опазване и отглеждане на видовете, включително такива, свързани с повторното въвеждане в природата на дивни видове;

5. предоставят размножителни материали от застрашени видове за възстановяване или повторно въвеждане в природата;

условията за отглеждане на животни в зоологическите градини и центровете за отглеждане и размножаване на защитени видове животни, които се определят с НАРЕДБА на министъра на околната среда и водите.

Приети са **НАРЕДБА № 6 от 23.10.2003 г.** за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини (НАРЕДБА № 6) и **НАРЕДБА № 1 от 09.05.2006 г.** за условията и реда за лицензиране на зоологическите градини (НАРЕДБА № 1).

3. Не е налице законово определена рамка за разработването и съдържанието на документите, свързани с планирането на консервационните дейности.

Въпреки това обаче, ДИРЕКТИВАТА за зоологическите градини е транспонирана в чл. 60 от ЗБР, където са изброени „*ex-situ*“ и „*in-situ*“ мерки/дейности, които зоологическите градини са длъжни да прилагат. Съгласно ДИРЕКТИВАТА държавите-членки са длъжни да предприемат мерки и да гарантират, че всички зоологически градини на територията на Общността ще прилагат следните **консервационни мерки**:

- ❖ подслоняване на отглежданите в зоопарковете животни при условия най-близки до естествените;
- ❖ участие в програми за размножаване и повторно въвеждане на видове в дивата природа и провеждането на научни изследвания с консервационна полза за видовете;
- ❖ подпомагане на общественото образование и формиране на правилно отношение към опазването на биологичното разнообразие;

6. предоставят при договаряне размножителни материали от застрашени видове за създаване на насаждения за култивирано отглеждане на растения и ферми за отглеждане на животни;

7. обменят информация с други институции с подобно предназначение и цели;

8. осигуряват обществен достъп до колекциите, информация за обществеността, свързана с видовете от колекциите, техните естествени местообитания и опазване на биологичното разнообразие;

9. провеждат образователна и възпитателна дейност;

10. подават необходимата информация за попълване и поддържане на регистрите по чл. 63.

(3) (Доп. - ДВ, бр. 94 от 2007 г.) Освен задълженията по ал. 2 зоологическите градини и в центровете за отглеждане и размножаване на защитени видове животни са длъжни да:

1. настаняват животните при условия, които удовлетворяват техните биологични изисквания и изискванията за запазването и размножаването им;

2. осигуряват подходяща за отделните видове обстановка в местата, където те са затворени;

3. поддържат високо ниво на превантивни и лечебни ветеринарни грижи и хранене при отглеждането и развъждането на животните;

4. предприемат необходимите мерки за предотвратяване бягството на животни, за да бъдат избегнати възможни екологични заплахи за местните видове.“

- ❖ предотвратяване на бягството – с цел ограничаване разпространението на инвазивни видове;
- ❖ поддържане на документация за отглежданите екземпляри от различните видове – с цел, осъществяване на обмен на информация между различните зоопаркови, научни и др. институции.

Рамката на Директивата за зоологическите градини е определена от: ДИРЕКТИВА 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 г. относно опазването на дивите птици (Директива за птиците); ДИРЕКТИВА 92/43/ЕО на Съвета от 21 май 1992 г. за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна (Директива за местообитанията) и РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 338/97 на Съвета от 9 декември 1996 г. относно защитата на видовете от дивата флора и фауна, чрез регулиране на търговията с тях²³.

4. Планирането на консервационните дейности в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА – ГАБРОВО“ е съобразено с необходимостта същите да са кохерентни по отношение режимите, целите и мерките на опазване и управление на защитените територии.

Международният съюз за опазване на природата (*International Union for Conservation of Nature, IUCN*) дефинира защитената територия като **сухоземна и/или морска площ, специално определена за защита на биологичното разнообразие**, на природните и свързаните с тях културни ресурси, и управлявана съгласно законодателството или други ефективни средства²⁴. В България мрежата от защитени територии се управлява и изгражда като част от световната мрежа от такива територии в съответствие с държавната екологична политика. Защитените територии имат ясно разграничена площ и специфична научна, социална, естетическа и културна стойност.

²³ [Регламент - 338/97 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

²⁴ Международният съюз за защита на природата разработва и прилага следната **класификация на защитените територии**:

Категория I. Строг природен резерват/област с дива природа: управлява се главно с научна цел или за опазване на дива природа.

Категория II. Национален парк: управлява се главно за опазване на екосистемите и за отдых.

Категория III. Природен паметник/природна забележителност: управлява се предимно за съхраняване на специфична природна особеност.

Категория IV. Управлявана природна територия за местообитания и видове: управлява се главно за съхраняване на видове и техните местообитания чрез специфична намеса.

Категория V. Защитен ландшафт/морска акватория: управлява се главно за опазване на ландшафт/морска акватория.

Категория VI. Защитена територия за управление на ресурси: управлява се главно за устойчиво използване на природните ресурси.

Управляват се с цел опазване на биологичното разнообразие в екосистемите и на естествените процеси, протичащи в тях, както и на характерни и забележителни обекти на неживата природа и ландшафти²⁵. Режимите за опазване и управление на защитените територии се определят от Закона за защитените територии (ЗЗТ), заповедта за тяхното обявяване и планове за тяхното управление.²⁶ В страната са обявени 3 национални парка (Рила, Пирин и Централен Балкан), 55 резервата и 35 поддържани резервата. Останалите категории защитени територии (ЗТ) се разпределят както следва: природни забележителности – 354, природни паркове – 11, защитени местности – 589 (данни към края на 2023 г.²⁷).

Територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА – ГАБРОВО“ не граничи с други паркови територии, и не граничи и не попада в обхвата на обекти от Националната екологична мрежа. Най-близко разположените защитени територии са ЗМ „Бостанчетата“ и ЗМ „Боженици“, а сред защитените зони – ЗЗ „Витата стена“- BG0000190 и ЗЗ „Скалско“- BG0000263 - и двете обявени с цел опазване на биологичното разнообразие, чрез запазване на естествените местообитания, както и на дивата фауна и флора (по Директивата за местообитанията).

Най-значимите обекти от Националната екологична мрежа на територията на общината са: *Природен парк „Българка“* (площ 21772,16 ха), обявен с цел опазване, възстановяване и поддържане на буковите екосистеми и ландшафти, характерни за Централна Стара планина, флората, фауната и културно-историческото богатство на района, и ЗЗ „Централен Балкан Буфер“ BG0002128 и BG0001493 с буферираща роля спрямо безспорно най-важната за природозащитата в региона територия – *Национален*

²⁵ Законът за защитените територии (ЗЗТ) определя шест категории защитени територии (ЗТ), съобразени със съвременните международни изисквания (категориите на IUCN) и категории, различаващи по състояние и степен на съхраненост на природните елементи, цел и режим на управление:

Резерват (категория I на IUCN) – обявяват се образци от естествени екосистеми, включващи характерни и/или забележителни диви растителни и животински видове, както и местообитанията им.

Национален парк (категория II на IUCN) – обявяват се територии, които включват естествени екосистеми с голямо разнообразие на растителни и животински видове и местообитания, с характерни и забележителни ландшафти и обекти на неживата природа.

Природна забележителност (категория III на IUCN) – обявяват се характерни или забележителни обекти на неживата и живата природа.

Поддържан резерват (категория IV на IUCN) – обявяват се екосистеми, включващи редки и/или застрашени диви растителни и животински видове, както и местообитанията им.

Природен парк (категория IV или V на IUCN) – обявяват се територии, включващи разнообразни екосистеми с многообразие на растителни и животински видове, както и на техните местообитания, характерни забележителни ландшафти и обекти на неживата природа.

Защитена местност (категория IV и/или V на IUCN) – обявяват се територии с характерни или забележителни ландшафти и местообитания на застрашени, редки или уязвими растителни и животински видове и съобщества.

²⁶ Повече информация за защитени територии (заповеди за обявяване, площ и др.) е достъпна на следния адрес: https://eea.government.bg/zpo/bg/index_search.jsp.

²⁷ [Обща информация за защитените територии - Защитени територии - Природа | МОСВ \(government.bg\)](https://eea.government.bg/zpo/bg/index_search.jsp)

парк „Централен Балкан“ (разположен извън границите на община Габрово), за който е в сила *„План за управление на Национален парк „Централен Балкан“ 2016-2025 г.*

Природен парк „Българка“ обхваща северните склонове и билните части на Шипченска и Тревненска планини, а гр. Габрово е един от изходните пунктове към планината, на чиято територия са обособени множество туристически маршрути и екопътеки. Районът се характеризира с голямо разнообразие в релефа, което предопределя и богато видово разнообразие. Горите са обитавани от голям брой дивни животни като *вълк, лисица, чакал, мечка, дива свиня, благороден елен, сърна, див заек, източноевропейски таралеж, катерица, язовец, пор* и др. Срещат се *скален орел, малък ястреб, ветрушка (керкенец), обикновена ветрушка, див гълъб (гривяк), скален гълъб, голям пъстър кълвач, черен кълвач, зелен кълвач, кукувица, обикновен мишелов, сови, домашна кукумявка* и много други интересни видове птици. Парковата администрация е разположена в гр. Габрово, което благоприятства създаването на трайни и задълбочени връзки между ПП „Българка“ и зоологическата градина.

Национален парк "Централен Балкан" е характерен с богато видово разнообразие и е сред най-значимите центрове за опазване на биоразнообразието и дивата природа, не само в България, но и в Европа. На територията на парка се наблюдава изключително **разнообразие от ланд-шафти и екосистеми**, част от които се планира да бъдат представени на територията на зоопарка. Парковата дирекция е разположена в гр. Габрово, което благоприятства създаването на трайни и задълбочени връзки между парковата администрация и зоологическата градина.

През 2017 г. *Биосферен парк „Централен Балкан“* (с площ над 369 000 ха) е включен в *програмата на ЮНЕСКО "Човек и биосфера"*, което създава допълнителни възможности за разработване на разнообразни образователни програми и проекти.

5. Планираните консервационни дейности следва да се обсъждат и в контекста на наличието на разработени и утвърдени **Планове за действие за видове** – включени в колекцията.

В конкретния случай, доколкото в *„План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)* е предвидено отглеждането на: *европейски вълк (Canis lupus lupus)* и *европейски лалугер (Spermophilus citellus)* - планираните консервационни дейности се съобразят и с Плановите за действие за тези видове, а именно:

- „План за действие за европейския вълк (*Canis lupus lupus L.*) в България 2022 – 2031“;
- „План за действие за опазване на европейския лалугер (*Spermophilus citellus*) в България 2022 – 2031 г.“.

В колекцията са включени и различни видове дневни и нощни грабливи птици, за които реална заплаха е използването на отрови и отровни примамки в дивата природа: **Голям ястреб (*Accipiter gentilis*)**, **Гарван (*Corvus corax*)**, **Обикновен мишелов (*Buteo buteo*)** и др. Планираните за тези видове консервационни дейности са съобразени и обвързани с целите и мерките на:

- „Национален план за борба с използването на отрови и отровни примамки 2021-2030 г.“

Следва да се посочи също, че доколкото нерегламентираното използване на **пестициди** в природата също представлява заплаха за различни видове – за включените в колекцията: **Европейския лалугер (*Spermophilus citellus*)**, **Забулена сова (*Tyto alba*)**, **Горска улулица (*Strix aluco*)**, **Горска ушата сова (*Asio otus*)**, **Чухал (*Otus scops*)** и **Бухал (*Bubo bubo*)** - планирани са консервационни дейности, които имат за цел да намалят рисковете и да спомогнат за превенцията на потенциалните заплахи.

Изпълнението на посочените по-горе приложими закони и подзаконовни нормативни актове, както и прилагането на съвременните стандарти на EAZA и други световни зоопаркови организации - в дългосрочен план, ще гарантира реализацията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ като съвременен европейски зоопарк с висококачествена среда, пресъздаваща типични местообитания, за отглеждане на животни и растения с висока консервационна стойност, образователни, научно-изследователски и природозащитни функции, като утвърди ролята му на **ЕКОЛОГИЧЕН ПРИРОДОЗАЩИТЕН ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЦЕНТЪР** с образователна и консервационна дейност, в който се отглеждат консервационно значими видове **типични за региона и Европа**

IV. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ПЛАНА ЗА КОНСЕРВАЦИОННИ ДЕЙНОСТИ

Настоящият план за консервационни дейности е неразривно **свързан с „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) и с „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)**.

Стратегическа цел при разработването на Плана е развиването на такива консервационни дейности, които да са в съответствие с най-съвременните тенденции в консервационната биология и зоопарковото дело – в съответствие със стратегиите и насоките на IUCN, WAZA и EAZA (*в това число IUCN Species Survival Commission Guidelines on the Use of Ex situ Management for Species Conservation, WAZA Zoo and Aquarium Conservation Strategy, EAZA Field Conservation Standards, EAZA Conservation Education Standards*), чрез който в най-голяма степен ще бъдат изпълнени изискванията на българското и европейското законодателство.

Основна задача на настоящият план за консервационните дейности на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ е да се определят подходящите мерки, прилагането на които да способства за постигане на целите на Плана, като се планират възможни за изпълнение и реализация в зоологическата градина консервационни дейности.

Крайната цел е „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ да се превърне в **ЕКОЛОГИЧЕН ПРИРОДОЗАЩИТЕН ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЦЕНТЪР**, ориентиран към представяне на биоразнообразието на защитените територии ПП „Българка“ и НП „ Централен Балкан“ и развиващ консервационни дейности за превенция на рисковете и заплахите за местообитанията и видовете предмет на опазване.

V. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ И КРИТЕРИИ ЗА ПЛАНИРАНЕ НА КОНСЕРВАЦИОННИТЕ ДЕЙНОСТИ

Съвременните зоопаркове все повече биват възприемани от обществото като организации, които са съпричастни към усилията за спасяване на видовете от изчезване. Същевременно те осигуряват възможност за отглеждане и размножаване на ценни видове, като се създават условия и за провеждането на наблюдения и изследвания (на биологията и поведението) – с пряка консервационна полза. Представянето на видовете пред публика, съпътствано с подходящи образователни и други дейности свързани с

тяхното опазване, ангажира посетителите и променя обществените нагласи към проблемите, свързани със загуба на биоразнообразие и също представлява дейност – с пряка консервационна полза.

Според WAZA терминът „Консервация“ (Conservation) се дефинира като *„опазване на популациите от видове в естествените им хабитати в дългосрочен план“*²⁸. От това следва, че **всички консервационни усилия и дейности на зоопарковете трябва да са насочени към опазване на видовете и техните естествени местообитания**. Планирането и осъществяването на тези дейности в съвременните европейски зоопаркове трябва да следва консервационните мерки посочени в ДИРЕКТИВАТА за зоологическите градини (*бел.: държавите-членки са длъжни да предприемат мерки и да гарантират, че всички зоологически градини на територията на Европейския съюз (ЕС) ще прилагат консервационни мерки за опазване на биологичното разнообразие*), както и стандартите и принципите за консервационни дейности описани в Консервационната стратегия на WAZA, Стандартите за консервационно образование на EAZA, „Добрите практики“ и др.

Планирането на консервационните дейности следва да се основава на принципи и критерии, които да отговарят на тези стандарти и изисквания.

1. Основни принципи и критерии

Основните принципи и критерии, които се прилагат при планирането на консервационните дейности в зоологическите градини (без да са изчерпателно изброени) обхващат следните елементи:

1.1. Анализиране на природозащитния статус и консервационна значимост на видовете, включени в колекцията и на тази основа - включване на видовете в преки консервационни дейности: (*дейности по опазване „ex situ“ и „in situ“,*) и в непреки консервационни дейности: *образователни дейности, научни дейности,* с прилагане на приоритетен подход - по отношение на видовете с висок природозащитен статус, в това число и тези предмет на опазване в *„План за управление на Национален парк*

²⁸ “CONSERVATION”(as defined by WAZA) „Securing populations of species in natural habitats for the long term“ - Conservation strategy, World Association of Zoos and Aquariums (WAZA), 2015, стр.12

„Централен Балкан,, 2016-2025г.“, приет с решение на Министерски съвет № 195/24.03.2016 г., в сила от 05.04.2016 г.

Консервационните дейности с най-голям приоритет и фокус следва да са насочени към представители на местната фауна, които са предмет на опазване в защитените природни територии - Националната екологична мрежа „Натура 2000“ и регионалните Защитените територии.

1.2. Планираните директни и индиректни консервационни дейности за видовете следва да са съобразени и да допълват и надграждат определените природозащитни цели и мерки за опазване, посочени в Планове за действие за съответните видове (за които това е приложимо) и/или други относими и приложими документи, в т.ч. и *„План за управление на Национален парк „Централен Балкан,, 2016-2025г.“*.

1.3. Идентифициране на необходимостите от подобрения по отношение на материална база, с цел - осъществяване на условия за най-правилното отглеждане на отделните видовете, включени в плана за колекцията (в т.ч. по отношение на загражденията, ветеринарното обслужване, храненето, размножаването, средово обогатяване и др.). Следва да се има предвид, че изпълнението на консервационните дейности е невъзможно ако не са създадени и не се поддържат високи стандарти по отношение благосъстоянието на отглежданите в зоологическата градина животни (в т.ч. и тези посочени в стандартите на EAZA за настаняване и грижа за животните в зоопарковете и аквариумите²⁹).

1.4. Стремех към повишаване на административния капацитет и образователен ценз на персонала - като гаранция за успешното и ефективно изпълнение на планираните консервационни дейности. Участието на целия персонал в консервационните програми на зоопарка е необходимо условие за тяхното реализиране, тъй като природозащитните дейности и мерки се планират по такъв начин, че да обхващат всяка една дейност в зоологическата градина.

1.5. Осигуряване на възможност за разработване, организиране и провеждане на образователни дейности (в т.ч. изграждане на *„Образователен център“* и създаване на подходящи *„кътове“* за провеждане на беседи, образователни експозиции и др.), както и **въвеждането на принципите на „консервационното**

²⁹ EAZA Standards for the Accommodation and Care of Animals in Zoos and Aquaria, European Association of Zoos and Aquaria (Approved by EAZA Annual General Meeting 7 April 2022)

образование“ при планирането и изпълнението на образователните програми и материали на зоопарка. Това означава, да се обезпечи актуална и достоверна информация за консервационен статус на видовете, заплахите за вида и природозащитните дейности и мерки, които се взимат за опазването му в национален и глобален мащаб, „разказването на истории“ за спасяването на видовете и посочване на възможностите за включване на посетителите в опазването на биоразнообразието.

Необходимо е и изграждане на подходяща **Програма на образователните дейности**, както и въвеждането на **екологични практики**, чрез които зоопаркът да „излъчва“ екологични послания към посетителите, които да водят до повишаване на екологичното самосъзнание и до промяна в поведението и отношението към загубата на биоразнообразие по света.

1.6. Стремез към повишаване на образователната стойност на експозициите и насочване на образователните дейности и послания към възможно най-широка аудитория, както и идентифициране на възможности за „изнасяне“ на образователните дейности и природозащитните послания - извън територията на зоопарка.

1.7. Спазване на условията за отглеждане и размножаване на инвазивни чужди видове (ИЧВ) и предприемане на мерки за препятстване на бягството на отделните екземпляри (когато такива видове са включени в колекцията) – съгласно РЕГЛАМЕНТ № 1143/2014 г. на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2014 година относно предотвратяването и управлението на въвеждането и разпространението на инвазивни чужди видове.

1.8. Създаване на ползотворни връзки и контакти с научни институти и организации, и провеждане на научните изследвания съвместно със специалисти - при спазването на принципите и стандартите за проучвания в зоопарковете на EAZA³⁰.

1.9. Създаване на ползотворни връзки и контакти с администрацията и органите на управление на защитените природни територии с цел кохерентност на осъществяваните дейности и повишаване на тяхната ефективност и ефикасност, както и задълбочаване на съвместната работа с природозащитните организации, който осъществяват консервационни дейности за отделните видове.

³⁰ EAZA Research Standards, European Association of Zoos and Aquaria (Approved by EAZA Annual General Meeting 7 April 2022)

2. Оценка на консервационните дейности

Планираните консервационни дейности трябва да могат да бъдат оценени не само по качествени, но и по количествени критерии, и да позволяват да се направи оценка на тяхната ефективност. Това означава те да се планират и разработват систематично и целенасочено; да обхващат целеви видове; да се осъществяват с необходимия интензитет и периодичност и да са отнесени към съответните таргетирувани групи.

Задължително условие е и участието на квалифицирани специалисти, които да имат пряко отношение и да бъдат включвани в съответните дейности по такъв начин, че да се гарантира ефективност на изпълнението.

Не на последно място необходимо е да се планират и разработят механизми за отчитане на ефекта от проведените консервационни дейности. Това е широко разпространена практика в зоопарковете по света, която е насочена в различни посоки – *оценка на благосъстоянието и размножителните успехи на животните; оценка на ефективността на образователните програми и експозиции за повишаване на знанията на посетителите за животните и за промяна в нагласите им към екологичните проблеми; оценка на консервационните умения на персонала на зоологическата градина* и т.н.

С периодичната оценка и анализ на резултатите от проведените консервационни дейности се обезпечава правилният избор на конкретните консервационни дейности. Това е и гаранция за прилагането на **по-правилен подход при тяхното бъдещо планиране.**

3. Консервационните дейности - реалистични и изпълними

Планираните консервационни дейности трябва да са реалистични и изпълними – да са съобразени с видовия състав на колекцията, площта и местоположението на зоологическата градина, административния капацитет и материалната база с която зоопарка разполага, броя на потенциалните посетители и т.н. **Те могат да включват различни по обем дейности, който обаче следва да отговарят в най-пълна степен на капацитета и реалните възможности на зоопарковата институция.** Важно условие

за тяхната ефективност и ефикасност е те да бъдат широкоспектърни, разнообразни и последователни.

VI. АНАЛИЗ НА СЪЩЕСТВУВАЩОТО ПОЛОЖЕНИЕ

„ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА – ГАБРОВО“ няма издаден ЛИЦЕНЗ.

Последният издаден е ЛИЦЕНЗ № 2 от 17.12.2007 г. със срок на действие - до 31 декември 2012 г. В ПИСМО с Изх.№ 08-00-174 от 08.01.2013 г., издадено от зам.-министър на околната среда и водите г-жа Евдокия Манева се сочи обаче, че ЛИЦЕНЗА е изтекъл на 17.12.2009 г. – **поради неизпълнение в срок на УСЛОВИЯТА за неговото издаване.** В ПИСМОТО се сочи също, че „Зоопарк – Габрово“ **не отговаря на изискванията на българското и европейското законодателство.**

В съответствие с утвърден годишен план за одитните ангажименти на звено „Вътрешен одит“ при Община Габрово, в периода 01.01.2017 г. – 30.06.2018 г. е извършен **„Одит на съответствието на дейността на „Зоопарк“ – Габрово с нормативните изисквания за периода 01.01.2017 г. – 30.06.2018 г.“** и е съставен ОДИТЕН ДОКЛАД от 12.09.2018 г. Във връзка с извършената **„Проверка, относно спазване на нормативните изисквания при осъществяване дейността на „Зоопарк“ при Община Габрово“** в ОДИТНИЯ ДОКЛАД е посочено, че **„поради неспазване на поставените срокове (б.а. съгласно УСЛОВИЯТА на ЛИЦЕНЗ № 2 от 17.12.2007 г.), действието на лицензът е изтекло през 2009 г.“**, като е направен извод, че **„след тази дата до момента на настоящият одит „Зоопарк“ – Габрово, осъществява своята дейност без лиценз“.**

Същото е установено и с КОНСТАТИВЕН ПРОТОКОЛ № БР-СС-13 от 05.05.2015 г. - след извършена проверка от МОСВ и РИОСВ – В. Търново, като са дадени **предписания.**

Със ЗАПОВЕД № 1303 от 25.06.2019 г. на Кмета на Община Габрово е **преустановен достъпа** за посетители в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА – ГАБРОВО“ – считано от 01.07.2019 г.

С ПИСМО Изх.№ 08-00-351 от 26.07.2019 г. на Зам.-министър на околната среда и водите Красимир Живков, на Кмета на Община Габрово е връчен „ДОКЛАД от за извършена обща проверка на зоологическа градина Габрово“ съгласно ЗАПОВЕД № РД-125 от 12.03.2018 г. В ДОКЛАДА се сочи състоянието на зоологическата градина (б.а.

към момента на извършване на общата проверка) – „*зоологическата градина не отговаря на изискванията на НАРЕДБА № 6 от 23.10.2003 г.*“. Посочено е, че горното се отнася както за вътрешните помещения за отглежданите животни, така и за част от външните помещения. В ДОКЛАДА се съдържа и заключение, че „*в сегашното състояние (б.а. м. август 2018 г.) зоологическата градина не може да бъде лицензирана*“. Посочено е, че е необходимата „*ефективна реконструкция*“, чрез която „*лицензирането да стане възможно на по-късен етап*“.

Анализът на съществуващото положение е съобразен с описаните по-горе проверки/инспекции на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“, като е разработен и на основата на извършена **оценка за степента на изпълнение на задълженията - съгласно чл. 60 от ЗБР.**

1. Изпълнява се частично задължението по **чл. 60, ал.2, т.1 и т.2 от ЗБР** - поддържа се документация за отглежданите екземпляри, включени в колекцията.

Документацията съдържа **СПИСЪК** на отглежданите животни в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ (актуален към 31.08.2024 г.) За отглежданите видове се поддържа база данни на хартиен носител – записи за произхода, родителите, дата на раждане или придобиване, маркировка за отглежданите животни и движение се попълват в т. нар. „индивидуален картон“. Част от екземплярите в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА-ГАБРОВО“ са **маркирани** с микрочипове и пластмасови пръстени (за тези видове и индивиди за които е приложимо). По отношение документирането на образците/екземплярите, както и техния произход в „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е отбелязана препоръка - информацията да бъде прехвърлена на електронен носител и да се премине към използването на **електронна „база данни“**. По отношение на етиктирането и маркирането на животните (доколкото не всички екземпляри от колекцията са маркирани) - в **ТАБЛИЦА 1** към „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е посочено **по какъв начин се планира да бъдат маркирани животните в колекцията**³¹.

³¹ Препоръчва се да се използват специализирани **метални орнитологични пръстени** за птиците (вместо пластмасови такива) и да бъдат маркирани с **микрочипове** всички екземпляри от зооколекцията, за които това е възможно.

Необходимо е да се отбележи обаче, че липсата на подходяща материална база, където да бъдат организирани и реализирани административните дейности в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА – ГАБРОВО“ поставя в риск изпълнението на планираните консервационни дейности. Не са налице и подходящи условия за осъществяване на дейностите по събирането и поддържането на информация за отглежданите екземпляри от различните видове животни, както и тяхното документиране, етикетирание и маркиране. В тази връзка в „План за развитие на „Зоологическа градина – Габрово“ (2024-2034 г.) – глава VII „Планирано развитие“, т.3.1. „Нова планова структура“, е посочена необходимостта от изграждане на две „Обслужващи сгради“, в които да бъдат настанени компетентните служители, като им бъдат създадени условия за пълноценна работа.

2. Не се изпълнява изискването на **чл. 60, ал.2, т.3 от ЗБР** – за събиране и поддържане на информация по определени показ за състоянието на колекцията.

Персоналът, ангажиран с отглеждането на животните е силно ограничен, което не позволява извършването на никакви други допълнителни дейности. **Не се събират, класифицират и обработват данни за физическото и психическо състояние на отглежданите животни. Не се води „Дневник на гледача“.** Отглежданите видове не са включени в никакви научни и/или природозащитни дейности.

В тази връзка следва да се обърне внимание, че периодичната и достоверна оценка за състоянието на отделните екземпляри, включени в колекцията е от **определящо значение** за планирането, организирането и провеждането на широк кръг дейности, като: сформирание на групи или включването на екземпляри в смесени експозиции, размножаване, освобождаване в дивата природа, включване в образователни програми, или извеждане от колекцията (при необходимост). Съществен елемент от състоянието на колекцията е както физическото здраве на отделните индивиди, така и тяхното психично здраве, и това е така тъй като индикатор за благосъстоянието на животните е способността им да проявяват своята биология и поведение.

3. Не се изпълняват задълженията по **чл.60, ал.2, т.4 и т.5 от ЗБР** - „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ **не участва** в провеждането на **научни и други изследвания** от значение за опазване и отглеждане на

консервационно значими видове. Не предоставя и размножителни материали от застрашени видове - за възстановяване или повторно въвеждане в природата.

Следва да се отбележи обаче, че Зоологическата градина (макар да не е обявена за „Спасителен център за диви животни“), е приемала за настаняване и отглеждане диви животни. През 2017г. от Спасителен център за диви животни гр. Стара Загора в „Зоопарк“ – Габрово са приети **6 бр. животни**: 3 броя *горски улулици* (с Приемо-предавателен протокол № П-8/17.10.2017 г.) и 3 броя *бухали* (с Приемо-предавателен протокол № П-7/17.10.2018 г.) - на основание РАЗПОРЕЖДАНЕ № РД-08171/11.10.2017 г. и № РД-08182/24.10.2017 г. на Директора на РИОСВ - Ст. Загора.

4. Не се изпълняват и задълженията, дефинирани в **чл.60, ал.2, т.7 от ЗБР** – „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ не **обменя информация** с други зоопаркови институции на територията на Р България.
5. Не се изпълняват задълженията, дефинирани в **чл.60, ал.2, т.8 от ЗБР** – „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ е **затворена за посетители от 01.07.2024 г.** – съгласно ЗАПОВЕД № 1303 от 25.06.2019 г. на Кмета на Община Габрово
6. Не са изпълнени задълженията дефинирани в **чл.60, ал. 2, т.9 от ЗБР** - свързани с изискването зоологическите градини да провеждат **образователна и възпитателна дейност**.

Горното е пряко свързано с факта, че зоопарка е затворен за посетители.

Следва да се има предвид обаче, че в зоологическата градина няма назначен служител, който да планира, разработва и реализира образователни дейности. В тази връзка в „План за развитие на „Зоологическа градина – Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено да бъде създадена **нова длъжност „Еколог“**, който да е пряко ангажиран с **планирането, организирането и провеждането на всички дейности, свързани с образователната и природозащитна роля на зоопарка**.

В зоопарка не се намира и подходящо обособен „център“ за провеждане на образователни и възпитателни дейности. В тази връзка, в „План за развитие на „Зоологическа градина – Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено изграждането на **два**

главни посетителски центъра, в които да се съсредоточат структури/обекти, свързани с образованието:

- ❖ **Посетителски център – „Мечата дупка“**, който ще бъде разположен в северозападната част на зоопарка на територията на **бившето заграждение на мечките** и
- ❖ **Посетителски център – „Приказен кът на животните“ с „Библиотека на открито“** - ситуиран близо до посетителския вход, и планиран да представлява малка поляна с детски съоръжения и скулптури-катерушки с изображения на животни (*тематичен кът „Приказен кът на животните“*) и навесна конструкция – с места за сядане и вендинг машини, където ще се организира **„Библиотека на открито“**.

Така планираните за изграждане посетителски центрове са пряко и непосредствено обвързани с крайната цел - **трансформирането на зоопарка в „ЕКОЛОГИЧЕН ПРИРОДОЗАЩИТЕН ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЦЕНТЪР“**, пряко свързан с предмета, целите и мерките за опазване на консервационно значими видове.

Необходимо е да се отбележи също, че към настоящия момент в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ липсват „**послания**“ **формиращи респект и уважение към природата**, както и занимателни/обучителни детски площадки, интересни информационни табели, занимателни игри-задачи, както и интерактивни игри с видово-опознавателна и природозащитна тематика. Изградената детска площадка е в лошо състояние и не отговаря на изискванията за безопасност (Фиг.1 и Фиг.2).

Фиг.1 и Фиг.2 - „Беседка“ (вляво) и детска площадка (вдясно) в „Зоологическа градина - Габрово“.
(Снимки: Емилия Тончева)

Не се прилагат и екологични практики като разделно събиране на отпадъци, въвеждане и използване на алтернативни източници на енергия, недопускане на използване на пластмасови материали и други.

7. Липсват данни за степента на изпълнение на изискванията по **чл. 60, ал.2, т.10 от ЗБР.**

8. Дефинираните в **чл.60, ал.3, т.1 от ЗБР** задължения, свързани с **настаняването на отглежданите в зоологическата градина животни** не се изпълняват в задоволителна степен в **„ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА-ГАБРОВО“.**

От огромно значение за ефективното изпълнение на консервационните дейности обаче, е отглежданите животни **да са в доброто физическо и психическо състояние**, което да осигурява възможност те да проявяват естествено поведение. В тази връзка е необходимо зоологическата градина да се стреми към реализирането и осигуряването на „оптимални“ условия за отглежданите видове, като им се осигурява подходяща социална среда и условия – най-близки до естествените.

Съществуващите на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА – ГАБРОВО“ сгради, съоръжения и заграждения за отглеждане на животни са амортизирани. В тях липсва и подходящо средово обогатяване. За някои от тях не е осигурена дори минималната изискуема площ за отглеждането им (Фиг.3 и Фиг.4).

Фиг.3 и Фиг.4 – Визуализация на съществуващи на територията на „Зоологическа градина – Габрово“ заграждения. (Снимки: Емилия Тончева)

Материалната база в зоологическата градина е морално остаряла и в голяма степен не отговаря на необходимостите за осъществяване на пълноценна грижа за обитателите на зоопарка. С ПИСМО Изх.№ 08-00-351 от 26.07.2019 г. на Зам.-министър на околната среда и водите Красимир Живков, на Кмета на Община Габрово е връчен *„ДОКЛАД за извършена обща проверка на зоологическа градина Габрово“*, съгласно ЗАПОВЕД № РД-125 от 12.03.2018 г. В ДОКЛАДА се сочи състоянието на зоологическата градина (б.а. към момента на извършване на общата проверка) – ***„зоологическата градина не отговаря на изискванията на НАРЕДБА № 6 от 23.10.2003 г.“***. Посочено е, че горното се отнася както за вътрешните помещения за отглежданите животни, така и за част от външните помещения. В ДОКЛАДА се съдържа и заключение, че ***„в сегашното състояние (б.а. м. август 2018 г.) зоологическата градина не може да бъде лицензирана“***. Посочено е, че е необходимата *„ефективна реконструкция“*, чрез която *„лицензирането да стане възможно на по-късен етап“*.

Във връзка с горното в ***„План за развитие на „Зоологическа градина – Габрово“ (2024-2034 г.)*** подробно са представени необходимите и планирани подобрения и реконструкции – съобразени изцяло с изискванията за създаване на: среда, максимално близка до естествената за всеки конкретен вид животни (в т.ч. и средовото обогатяване) и настаняване на отглежданите видове и организиране на експозицията на таксономичен и биотопен принцип) - съобразно техните специфични видови особености. При планирането на реконструкциите са съобразени и нормативните изисквания за сигурност на ограденията, помещенията и съоръженията, както и ограничаване на възможността посетителите да осъществяват контакт и да хранят животните.

9. Не са изпълнени и изискванията на **чл.60, ал.3, т.2 от ЗБР** – за отглежданите животни не е осигурена подходяща обстановка в местата, където те са затворени.

10. Частично са изпълнени задълженията, дефинирани в **чл.60, ал.3, т.3 от ЗБР**.

В **„ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА-ГАБРОВО“** липсва подходяща база за осъществяване на ветеринарно-медицински грижи и профилактика, както и помещение за карантиниране на животни. С цел изпълнение на част от предписанията (б.а. във връзка с КОНСТАТИВЕН ПРОТОКОЛ № БР-СС-13 от 05.05.2015 г.), касаещи ***„обслужване на животните в Зоопарка от ветеринарни специалисти“***, Кмета на

Община Габрово е сключил ДОГОВОР № 173-ОСД-13 от 17.04.2013 г. за извършване на ветеринарно обслужване на животните, обитаващи „Зоопарк“ – Габрово (един път седмично или при необходимост) с ветеринарна клиника „Вита Вет“ ООД – Габрово. ДОГОВОРА е със срок - дванадесет месеца и ежегодно е подновяван.

11. Частично са изпълнени задълженията дефинирани в **чл.60, ал. 3, т.4 от ЗБР** – не е съобщавано за бягство на животни, но следва да се отбележи, че на територията на „**ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА – ГАБРОВО**“ липсва надеждно обезпечена охрана.

В заключение следва да се отбележи, че в „**ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО**“ **НЕ е налице изпълнението на разписаните в чл. 60 от ЗБР консервационни дейности.**

Отчита се необходимост от **подобряване и допълване на дейностите**, свързани с изпълнението голяма част от задълженията, дефинирани в **чл. 60, ал.2 и ал.3 от ЗБР**.

В тази връзка в „*План за развитие на „Зоологическа градина – Габрово“ (2024-2034 г.)*“ е предвидено **развитие на административния капацитет, както и цялостна реконструкция на зоологическата градина** с цел да бъдат създадени оптимални условия за отглежданите животни, включени в „*План за колекцията на „Зоологическа градина – Габрово“ (2024-2034 г.)*“ и за изпълнение на **Концепцията за развитие, която предвижда „Зоологическа градина – Габрово“ да се трансформира и развива като „ЕКОЛОГИЧЕН ПРИРОДОЗАЩИТЕН ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЦЕНТЪР“** (пряко свързан с предмета, целите и мерките за опазване на консервационно значими видове).

VII. ПЛАНИРАНИ КОНСЕРВАЦИОННИ ДЕЙНОСТИ

В последните десетилетия става все по-очевидно както за учените, така и за широката общественост, че живеем в период на **безпрецедентна загуба на биоразнообразие**. В резултат на необходимостта да се предприемат дългосрочни и ефективни мерки, за да се спаси разнообразието на живия свят, част от което е и човекът, се утвърди едно ново научно направление – **консервационната биология**, която представлява интегративно и мултидисциплинарно научно направление, развиващо се в отговор на предизвикателството да опазим видовете и екосистемите. Освен, че изследва

човешкото въздействие върху видовете, генетичната изменчивост и екосистемите, консервационната биология развива и практически подходи за предотвратяване на изчезването на видовете, поддържане на генетичното разнообразие в рамките на популациите, както и за опазване и възстановяване на биологичните съобщества и свързаните с тях екосистемни функции.³² Чрез прилагането на тези подходи се осъществяват разнообразни и разнопосочни **консервационни дейности (дейности за опазване)**, които най-общо могат да бъдат разделени на **директни и индиректни консервационни дейности**.

При определянето на обхвата на консервационните дейности, които се планира да бъдат осъществени на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА – ГАБРОВО“ е съобразена и *„Програма за опазване на околната среда на Община Габрово за периода 2023-2027 г.“ (ПООС 2023-2027 г./Програмата)* където, като основен риск за природния капитал на община Габрово е идентифицирано: *„намаляване свързаността на местообитанията и влошени екосистемни услуги в резултат на урбанизацията и развитието на инфраструктура извън населените места, неустойчивото селско стопанство и експлоатацията на видовете от икономическо значение, климатичните промени, деградация (водна ерозия) и засушаване на почвите, нашествие на инвазивни видове. Най-застрашени са екосистемите, тъй като в тях действат няколко различни, но взаимосвързани заплахи, както и природните местообитания, подложени на загуба на флористично и почвено разнообразие. Застрашени са и видовете с критично ниска численост и/или ограничена репродукция, представени в малочислени и отдалечени една от друга популации.“*

Като Приоритет 1 в ПООС 2023-2024 г. е определено, че с Програмата се *„...залага рамката за приоритетни действия за ограничаване на основните фактори, предизвикващи загуба на биоразнообразие и влошаване на екосистемните услуги и ползите, които те предоставят. Посочва се също, че Програмата „акцентира върху въвеждането на базирани на природата решения за възстановяването им, както и интегриране на целите в областта на биоразнообразието и екосистемите в други сектори като селско стопанство и горско стопанство и при управлението на населените места.“* Стратегическа цел на Програмата е: *„възстановяване и съхраняване на биологичното разнообразие и естествените функции на*

³² „Консервационна биология“ - Р.Примак, Й.Узунов, Б.Георгиев, Pensoft 2018

екосистемите. Информирано участие на заинтересованите страни: споделена отговорност, споделено управление.“ Определени са и мерките, предвидени за изпълнение, сред които:

➤ *„Опазване, подобряване и възстановяване на състоянието на популациите на видове и природни местообитания; на екосистемите и на екосистемните услуги и ползи, които те предоставят:*

- **преки консервационни мерки за запазване и възстановяване на местообитания и видове в рамките на Натура 2000 и извън нея; повторното въвеждане на местни растителни и животински видове в природата;...**
- **изпълнение на дейности за опазване на застрашени видове „ex situ“, чрез отглеждане на екземпляри в „Зоологическа градина – Габрово“;**
- **подобряване на процесите на планиране и осъществяване на дейностите, свързани с опазването, възстановяването и поддържането на биологичното разнообразие в горските територии. Изграждане на капацитет и обучения;**
- **информационни кампании и доброволческа ангажираност на гражданите и заинтересованите страни за опазване и възстановяване на природата:** обучения и кампании за повишаване осведомеността за състоянието на екосистемите в общината и за екосистемните услуги, за природния капитал и заплахите за него (браконьерство, използване на забранени методи и средства за лов и превенция от хищници, инвазивни видове, незаконна търговия със защитени видове и др.), предназначени за всички възрастови социални категории, вкл. за местна и регионална власт, бизнес сектора, за ловци, рибари, за събирачи на лечебни и други растения, туристически организации и други заинтересовани организации, за журналисти и медии, за физически лица и др...

➤ *Управление на защитените зони и защитените територии:*

- **изграждане на капацитет на заинтересованите страни за прилагане на консервационни мерки, както и такива, заложи в Плановите за управление на защитените зони; обучения и мрежи за обмен на добри практики;**“

Предвидените в настоящия „План за конзервационни дейности на „Зоологическа градина – Габрово“ (2024-2034 г.) цели и мерки за опазване следва да се разглеждат като такива, пряко обвързани с приоритетите и целите на „Програма за опазване на околната среда на Община Габрово за периода 2023-2027 г.“. В този аспект следва да се разглежда и намерението на Община Габрово зоопарка да се трансформира в „ЕКОЛОГИЧЕН ПРИРОДОЗАЩИТЕН ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЦЕНТЪР“, който с дейността си да подпомага опазването на видове и местообитания, да формира уважение и респект към дивата природата и провежда образователни дейности с висока конзервационна полза, в т.ч. и в изпълнение на целите и мерките предвидени в *План за управление на НП „Централен Балкан“ 2016 – 2025 г.*“

1. ДИРЕКТНИ конзервационни дейности

Директните конзервационни дейности, планирани в настоящия *План за конзервационните дейности на „Зоологическа градина - Габрово“* включват: дейности, свързани с подслоняването и отглеждането на видове (в т.ч. хранене, ветеринарни грижи, средово обогатяване); дейности „*ex-situ*“ - отглеждане и размножаване на конзервационно значими видове в подходящи условия и съобразно утвърдените национални Планове за действие за съответните видове (когато това е приложимо); дейности „*in-situ*“ – интродукция или реинтродукция на конзервационно значими видове в естествените им местообитания или подпомагане на дейности за опазване на застрашени видове в природата, съобразени с природозащитния статус на видовете и утвърдените за тяхното опазване Планове за действие (когато това е приложимо); привличане на конзервационно значими видове от местната фауна на територията на зоопарка (диви птици, бозайници, насекоми и при възможност земноводни и влечуги); спасителни дейности, свързани с подслоняване, лечение и рехабилитация на диви животни от местната фауна или конфискувани екзотични животни или сътрудничество на други спасителни центрове или зоопаркове с такъв статут.

1.1. Подслоняване и отглеждане на животните

Условията при които се „подслоняват“ животните и степента, в която зоопаркът гарантира задоволяването на биологичните потребности на отделните видове е от особено значение за успешно провеждане на планираните конзервационни дейности. И

това е така, тъй като не би било възможно опазване, без гаранция за живота и здравето на отглежданите екземпляри, без съобразяване с техните нужди и потребности и без осигуряване на възможност за пълноценен живот и размножаване. **Планираните подобрения, свързани с цялостната реконструкция на съществуващите заграждения, както и необходимостта от изграждане на нови, са подробно разписани в „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.).**

Съществено е да се обърне внимание обаче и на дейностите, които се отнасят до обогатяването на средата (т.нар. **„средово обогатяване“**) на отглежданите в зоопарка животни, тъй като то е в пряка връзка с благосъстоянието на отглежданите индивиди и е необходимо да бъде съобразено с биологията и специфичните потребности на видовете животни.

Средово обогатяване

Средовото обогатяване представлява техника за подобряване на средата на отглеждане на животните на затворено чрез предлагането на различни стимули с цел повишаване на тяхното благосъстояние и играе важна роля за **поддържането на физическото и психическото здраве на отглежданите животни**. Подходящата среда, съобразена със специфичната за вида активност, стимулите по отношение търсенето и намирането на храна, осигуряването на подходящи места за укритие и почивка, предмети за манипулиране и т.н. - обезпечават комфорт на отглежданите животни.

Стимулирането на тяхното естествено поведение и задоволяване на биологичните им нужди, води до по-високи нива на благосъстояние.³³ Средовото обогатяване се използва и за **решаване на поведенчески проблеми**, като стереотипно поведение, агресия, асоциалност или за подобряване на здравословното състояние на животните.

Средовото обогатяване е тясно свързано с **благосъстоянието на животните** и планирането и осъществяването му е препоръчано в **„Документ за добрите практики във връзка с Директивата на ЕС за зоологическите градини“**, Европейски съюз, 2015 г. Подходящи форми на средово обогатяване за различните видове животни се намират в насоките за отглеждане (**husbandry guidelines**) за съответните видове, които са публично достъпни на Интернет страниците на EAZA, WAZA и др.

³³ Консервационните мерки включват защита на екологичните процеси и животоподдържащите системи, тяхното устойчиво използване и запазването на генетичното разнообразие. Това означава **да се запази способността на индивида да допринесе успешно за опазването на своя вид**, което пък изисква той да бъде в добро физическо и психологическо състояние, в добро поведенческо здраве и с възможност за приспособяване, справяне и придобиване на знания в стимулираща среда.

В колекцията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА – ГАБРОВО“ се планира да бъдат включени видове с консервационно значение, за които е необходимо да се планира и подходящо средово обогатяване.

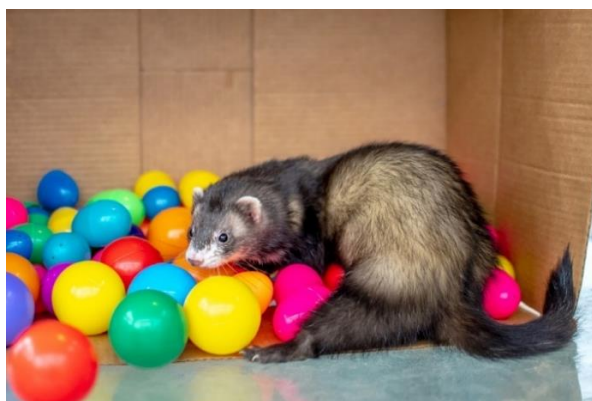
Конкретния избор на подходящите средства за провеждането му е от компетентността на служителите на зоопарка (*напр. „Биолог“, „Еколог“, „Старши работник – гледач, животни зоопарк“ и „Работник – гледач, животни зоопарк“*) тъй като ангажираните с ежедневните грижи за животните специалисти осъществяват и наблюдение върху отделните екземпляри, и би следвало да могат да извършат най-обективна и точна преценка за благосъстоянието на животните и техните евентуални потребности. Ето защо, в настоящия План за консервационни дейности са представени само отделни примери/визуализации на подходящи методи/средства за провеждане на средово обогатяване за видове (Фиг.5 – Фиг.16), включени в „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) – без да се детайлизира техния конкретен вид, обем и обхват. Приложеният подход се определя и от факта, че дейностите по „средово обогатяване“ трябва да се планират с кратък срок на периодичност, т.е. – не е възможно да се определи техния обхват, обем и конкретно изпълнение в дългосрочен план.

Фиг.5 и Фиг.6 – „Хранително“ средово обогатяване за вълци под формата на интересно предложена „нестандартна“ храна – варено яйце и „естествена“ храна - плъхове.
(Снимки: Greg Dodge, <https://www.facebook.com/redwolfcoalition>)

Фиг.7 и Фиг.8 – Подходящо „физическо“ средово обогатяване - аранжировка и пъзъл хранилка за червени лисици. (Снимки: <https://www.blackfoxes.co.uk/fox-enrichment.php>)

Фиг.9 и Фиг.10 – Подходящо „физическо“ средово обогатяване за пор фретка с „игралки“ (вляво) и подходящо аранжирана експозиция на белка (вдясно).

(Снимки: <https://kb.rspca.org.au/> и <https://www.zoochat.com>)

Фиг.11 и Фиг.12 – „Физическо“ и „хранително“ средово обогатяване за тревопасни животни, подходящо за елени лопатари, муфлони и камерунски кози.

(Снимки: Катерина Зарева – Симеонова)

Фиг.13 и Фиг.14 – „Когнитивно“ средово обогатяване за дневни грабливи птици (вляво) и за гарван (вдясно). (Снимки: <https://raptorsandpoultry.tumblr.com/> и Erin Koski)

Фиг.15 и Фиг.16 – Подходяща аранжировка в заграждения на бухал (вляво) и забулена сова (вдясно) (Снимки: AZA и Erie Zoo)

Видове средово обогатяване

За животните, отглеждани и/или временно настанени в зоологически градини се прилагат следните видове средово обогатяване:

- **физично** средово обогатяване - чрез промяна в дизайн на заграждението, добавяне на аранжировка;
- **хранително** средово обогатяване – чрез подходящи храни, хранителни продукти и/или хранителни добавки;
- **сензорно** средово обогатяване (звуково, визуално, мирисно и тактилно) – чрез осигуряване на съответните възприятия;
- **манипулативно** средово обогатяване - чрез предоставяне на предмети за манипулиране;
- **социално** обогатяване и

- **обучение** на животните, когато това е приложимо.

Физичното средово обогатяване се осъществява чрез **промяна в дизайн на заграждението и/или добавяне на допълнителна (временна) аранжировка** – съобразена с нуждите на съответния вид/екземпляр. При физичното средово обогатяване се прилагат природни елементи в комбинация с въжета, барели, люлки, кутии, стълби, кацалки и др. подобни, които позволяват на животните да контролират средата и които могат да включват: структури за катерене, скачане, игра и други движения, като въжета, дървета, лози, клони, дънери, които осигуряват и хоризонтално и вертикално движение; структури за приютяване, като естествени дупки, леговища, сухи дънери; структури за почивка и сън; места за хранене; субстрат за ровене, скриване на храната – пясък, листа и почва; водоизточници - като извори, езерца, потоци, басейни, ровове, купи с вода; визуални бариери за скриване от посетителите и другите животни в заграждението; разнообразие от текстури, и др. Осигуряват се пространства, където отглежданите екземпляри да могат да се крият (от хора и/или от други членове на групата), като се обособяват пространствени решения, заслони и др. Местоположението на „обзавеждането“ се променя периодично, като в зависимост от вида и неговият характер/структура и трайност това се извършва ежедневно или на по-дълъг период от време.

Хранителното средово обогатяване се осъществява чрез **промяна в хранителния режим, начина на предоставяне на храната, времето за хранене и/или чрез добавяне на нова/допълнителна храна, хранителен продукт и/или хранителна добавка** – съобразно нуждите на съответния вид/екземпляр. Прилагат се следните способности за предоставяне/поднасяне на храната: храната може да се предостави замразена /в зависимост от сезона/; цяла – на големи парчета; след термична обработка и/или жива; храната може да се постави/предостави - скрита, разпръсната, в подходяща кутия от естествени материали (напр. заровена, в топки от вестник), в играчка, закачена да виси, поставена в няколко хранилки и др., съобразно изискванията на вида/екземпляра; може да се предоставят „нови“ храни - сезонни, горска храна, лакомства, фиданки, насекоми, както и непозната досега храна и т.н. Хранителното средово обогатяване може да включва промяна в броя на храненията и/или промяна в хранителните навици, като се гарантира, че животните не остават гладни, а храната - не стои твърде дълго преди да бъде изядена и не се разваля.

Сензорното средово обогатяване стимулира сетивата на животните и провокира употребата на едно или повече сетива, като се прилагат следните способности: **визуално** – чрез употреба на стационарни или движещи се обекти, като снимки, картинки, огледала, телевизор и цветни играчки; **слухово** – чрез музика, играчки, издаващи звуци, вокални записи и природни звуци, като се осигури на отделните екземпляри възможност за достъп до място, където тези звуци не се чуват; **осезателно** (тактилно) – чрез различни замразени неща, плюшени животни, изтривалки, четки и други почистващи предмети; топли и/или студени предмети; различни субстрати и текстури в заграждението и др.; **обонятелно** (мирисно) – чрез предоставяне/поставяне в заграждението на подходящи миризми (напр.: подправки, екстракти от плодове, урина от други животни, билки, сено с мирис на други животни); **вкусово** (подобно на хранителното) - чрез предлагане на нови храни, замразени или сготвени храни, екстракти и сокове и чрез по-голямо разнообразие на храните, предлагани на едно хранене, като се акцентира върху вкусовите им качества.

Манипулативното средово обогатяване се осъществява чрез предоставяне на предмети за манипулиране – такива, които отглежданите животни могат да местят и/или да манипулират с тях. Манипулативното обогатяване може да служи и за стимулиране на физическата активност на съответните видове/екземпляри - чрез поставянето на структури за катерене, стълби, повдигнати платформи, материали за построяване на гнездо, висящи хранилки, люлки, въжета, и като форма на психологическа активност.

Чрез **социално** средово обогатяване на отглежданите животни се предоставя възможност да осъществяват своите нормални социални дейности, като пощене, игра, ухажване и териториално поведение. Социалното обогатяване включва осигуряването на компания от същия вид, а понякога и с друг съвместим вид. Осигуряването на подходящата социална среда за отделните индивиди, отглеждани в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА – ГАБРОВО“ е посочено в „План за колекцията на „Зоологическа градина – Габрово“ (2024-2034 г.).

Обучението на отглежданите животни се провежда с цел да се укрепи/подсили връзката между гледача и съответния индивид, като по този начин се постига улесняване на полаганите грижи; възможност за провеждане на ветеринарно-медицински дейности и манипулации, при минимален стрес; възможност за подготовка за преместване и/или транспорт на конкретен екземпляр и т.н.

Следва да се отбележи също, че важна част от провеждането на консервационните дейности в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ е **разработването и утвърждаването на вътрешни правила за реда и начина за осъществяване на дейности по „средово обогатяване“ за животните**, които да включват:

- ✓ **Планиране на различни видове средово обогатяване** (*физическо* – аранжировка и растителност и др.; *хранително* – предлагане на храна по различни начини и форма; *когнитивно* – играчки, пъзъл хранилки и др.; *сетивно* – *звуково, мирисно и визуално*; *социално* – отглеждане в смесени експозиции, обучение и др.) за различните видове и индивиди, отглеждани в зооколекцията в зависимост от техните екологични и поведенчески потребности.
- ✓ **Провеждане на средовото обогатяване** с подходящи материали в загражденията на животните и при съблюдаване на безопасността за животните и персонала.
- ✓ **Оценяване на ефективността** на обогатяването в различните заграждения - чрез наблюдения върху поведенческия отговор на животните към предложеното средово обогатяване.

Дейностите по планиране, провеждане и оценяване на средовото обогатяване следва да се документират, като за целта се изготвят и утвърждават формуляри³⁴.

1.2. Дейности по опазване – „in situ“ и „ex situ“:

За пълнота и ефективност на консервационните проекти, дейностите за „ex-situ“ и „in-situ“ опазване се извършват както поотделно, така и взаимосвързано. Консервационната роля на зоологическите градини е изпълнена в най-голяма степен, когато **отгледани и размножени в зоопаркови условия екземпляри от застрашени видове са освободени в природата** и по този начин допринасят за генетичното разнообразие и повишаване на броя на популациите в естествените им местообитания. В тази връзка, в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ са **планирани дейности за „ex-situ“ и „in-situ“ опазване** за следните консервационно значими видове, а именно:

³⁴ Следва да се има предвид обаче, че за да бъдат осъществявани успешно дейностите свързани със „средово обогатяване“ е необходимо в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ не само да има подходящ брой служители на длъжност „Работник - Гледач, животни в зоопарк“, но и те периодично да бъдат включвани в обучения за развитие и усъвършенстване на знанията и уменията.

ВИДОВЕ, ЗА КОИТО СА УТВЪРДЕНИ И/ИЛИ РАЗРАБОТЕНИ ПЛАНОВЕ ЗА ДЕЙСТВИЕ ЗА ТЯХНОТО ОПАЗВАНЕ

1.2.1. Европейски вълк (*Canis lupus lupus L.*) - „ex-situ“ консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено включването на вида в колекцията и представянето му в експозиция с цел - **опазване генофонда** на вида, **размножаване** и провеждане на **образователни дейности**.

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено изграждането на **ново заграждение** за отглеждане на вълци.

Вълкът е **включен в Приложение 2** (със знак „*“³⁵ и знак „!“³⁶) и в **Приложение 4³⁷ на ЗБР**. Включен е в категория „Уязвим“ (VU) в Червена книга на България³⁸.

В сила е „План за действие за европейския вълк (*Canis lupus lupus L.*) в България 2022 – 2031“³⁹, утвърден със Заповед № ЗАП-00609 от 15.07.2022г. на Директора на Изпълнителна агенция по горите към Министерството на земеделието, храните и горите. Основната цел на този план е: „*Да се увеличи разбирането и ангажираността към вълка и да се създадат предпоставки видът винаги да съществува в България с жизнена популация, като в същото време се работи за минимизиране на конфликта между вълците и хората*“, като се повиши ангажираността на обществеността. В плана за действие за вида е посочено, че: „*липсата на знания за вида - информираността на широката общественост в България относно вълка е недостатъчна и в много случаи нереалистична... Всичко това води до създаване на отрицателна нагласа и грешна представа за вида, начина му на живот и ролята му в природата, в иначе неутралната широка общественост.*“ В тази връзка, в Дейност

³⁵ Чл. 6, ал.3 от ЗБР – „Застрашените от изчезване растителни и животински видове, включени в приложение № 2 и означени със знак (*), са приоритетни за опазване.“. Знакът "*" пред името на даден вид означава, че видът изисква и приоритетно съхранение на неговото местообитание.

³⁶ Знакът "!" пред името на даден вид означава, че видът е включен в приложението към Резолюция №6 (1998) на Постоянния комитет на Бернската конвенция

³⁷ Чл. 41 от ЗБР – „(1) Под режим на опазване и регулирано ползване от природата се поставят видовете диви животни и растения, посочени в приложение № 4.

³⁸ Големански, В. и др. (ред.), 2015. Червена книга на Република България. Том 2. Животни. БАН & МОСВ, София.

³⁹ Цингарска – Седефчева Е., Спасова В., Гаврилов Г., Вълчев К. 2022. План за действие за европейския вълк (*Canis lupus lupus L.*) в България 2022 - 2031. София.МОСВ.
https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/%D0%9D%D0%A1%D0%97%D0%9F/Planove%20za%20deistvie/AP_Canis%20lupus_2022-2031_Adopted.pdf

6: „Повишаване информираността за вида. Образование.“ е предвидено: „**да се увеличи информираността и знанието за вълците; да се популяризира „наличната научна информация“**“, както и да продължи провеждането на извънкласни занимания за учениците и други обществени групи. Предвидено е също и създаването на **информационни центрове/музеи за вълка**, като се отчита ролята им за формиране на правилно обществено съзнание и култура (Фиг.17 и Фиг.18).

Разширяването и обновяването на експозицията за вълци на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ е обвързано с целите и задачите на „**План за действие за европейския вълк (*Canis lupus lupus L.*) в България 2022 – 2031**“ и „**Национален план за борба с използването на отрови и отровни примамки 2021-2030 г.**“ и се разглежда като мярка с пряка консервационна полза.

Предвижда се вида да бъде включен в **програмата за консервационно екологично образование на Зоологическата градина**. В непосредствена близост до заграждението ще бъде създадена и подходяща **образователна експозиция**, която да представя интересна информация за вида, неговата социална структура и навици, както и екологичната му роля. Очакването е, по този начин да се допринесе значително за по-доброто разбиране на вида, и за намаляване на конфликта „човек-вълк“ и ограничаване на негативните последици за вида.

Фиг.17 и Фиг.18 – Вълци, отглеждани в специално заграждение и образователна експозиция за вида в Образователен център за едрите хищници в с. Влахи - СДП Балкани и сдружение „Семпервива“ (Снимки: Елена Цингарска)

След изграждане на заграждението за отглеждане на вълци, „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ ще може да приеме и екземпляри от други зоологически градини – в изпълнение на **т.5 „Вълци на затворено – регулация“** от **плана за действие за европейския вълк** където е предвидено: „**При установяване на неизпълнено условие**

(б.а. във връзка с отглеждането на вълци) - **изземване на индивидите от вида и преместването им в места с подходящи условия на живот, отговарящи на изискванията (зоопаркове, спасителни центрове и др.)...**“.

За вълците е разработена и **ЕЕР програма⁴⁰ на ЕАЗА**, в която зоологическата градина може да се включи. С отглеждането и размножаването на този вид, „**ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО**“ ще подпомогне опазването на вида ще бъде подсилена неговата популация „на затворено“.

Отглеждането на вълци на територията на „**ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО**“ значително **ще повиши консервационната роля на зоологическата градина**. Ще бъдат създадени и условия за популяризирането на вида и повишаване на обществената ангажираност с неговото опазване. Също така присъствието на вида в зооколекцията ще допринесе за по-пълното представяне на биоразнообразието и екосистемите в ПП „Българка“ и НП „Централен Балкан“.

1.2.2. Европейски лалугер (*Spermophilus citellus*) - „ex-situ“ и „in-situ“ консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово (2024-2034 г.)“ е предвидено отглеждането на вида **европейски лалугер** с цел провеждането на **опазване на генофонда, размножаване и провеждане на образователни и научни дейности**. Предвижда се видът да се размножава и поколенията му да бъде освобождавано в естествени местообитания в защитени територии в региона.

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено изграждане на ново външно заграждение с площ от 70 м², където ще бъде настанена малка колония от лалугери.

Европейският лалугер е **включен в Приложение 2⁴¹ (със знак „!“) на ЗБР** и е с природозащитен статус „**Застрашен**“ (EN) - в Червената книга на Република България.

⁴⁰ ЕЕР (EZA Ex situ Programmes) – „Ex-situ“ програми на Европейската асоциация на зоопарковете и аквариумите (ЕАЗА) са програми за управление на популациите на животински видове на затворено, които се управляват от членове на ЕАЗА. Целта на ЕЕР е да се поддържа популации от здрави животни в рамките на ЕАЗА и извън нея. Заедно с Регионалните планове за колекциите (Regional Collection Plans) и Дългосрочните планове за управление (Long-term Management Plans), ЕЕР са един от стълбовете на структурата на ЕАЗА за управление на популациите. В момента ЕАЗА управлява програми за над 400 различни вида.

⁴¹ Чл. 6, ал.1 от ЗБР – „Защитени зони се обявяват за:

...

2. (изм. - ДВ, бр. 94 от 2007 г., изм. - ДВ, бр. 88 от 2023 г.) опазване на **местообитания на видове** по Директива 92/43/ЕИО - **за видовете животни и растения, посочени в приложение № 2;**

3. (изм. - ДВ, бр. 94 от 2007 г., изм. - ДВ, бр. 88 от 2023 г.) опазване на **местообитания на видове** по Директива 2009/147/ЕО на Европейския парламент и Съвета относно опазването на дивите птици (ОВ, L 20/7 от 26 януари 2010 г.), наричана по-нататък „Директива 2009/147/ЕО“ - за видовете **птици, посочени в приложение № 2...**“.

Видът е в категория „Застрашен“ (EN) и в Световната червена книга на Световния съюз за опазване на природата (IUCN).

За европейският лалугер е в сила *„План за действие за опазване на европейския лалугер (*Spermophilus citellus*) в България 2022 – 2031г.“*⁴², утвърден със Заповед № РД – 518/17.06.2022 г. на Министъра на околната среда. В него се посочва, че европейският лалугер в откритите екосистеми на България е *„ключов вид“*, който се среща в два Национални парка (НП): „Рила“ и „Централен Балкан“, а в ПП „Българка“ и ПП „Врачански Балкан“ се провеждат **дейности по неговото повторно въвеждане**. Местообитанията на вида са ключови при изграждането и обявяването на Защитени зони в Националната екологична мрежа Натура 2000.

В Плана за действие са предвидени *„Мярка 7.3.9. Предприемане на размножаване на закрито на лалугери в зоологическите градини в България с Цел: Да се натрупат научни знания и опит, да се извършват научни изследвания, да се повиши осведомеността на населението. Размножените животни може да се ползват за въвеждане и повторно въвеждане в дивата природа.“* и *„Мярка 7.4.3. Осъществяване на мултимедийно представяне в населените места с местообитания на ключов вид (в случая европейския лалугер) на лекции, филми и подвижни изложби за лалугера и за неговите хищници и нуждата от неговото/тяхното опазване. С Цел: Създаване на положително отношение към вида у хората, живеещи в близост до лалугерови колонии“, както и „Мярка 7.4.4. Осъществяване на пакет от дейности сред децата на 6 – 12-годишна възраст за повишаване на знанията и интереса към европейския лалугер като ключов вид в откритите местообитания. Дейностите може да включват създаване на книжки, играчки, средства за интерактивно обучение, занимателни игри, излети сред природата и др. с Цел: Създаване на положително отношение към вида сред децата, като чрез това се допринесе за ефективното му опазване в бъдеще.“* В Плана се посочва също така и следното: *„Европейският лалугер е атрактивен вид, който се отглежда в зоологически градини и научни центрове на много места в Европа. Отглеждането на вида на затворено в България може да*

⁴² Кошев Й. 2022. План за действие за опазване на европейския лалугер (*Spermophilus citellus*) в България 2022 – 2031 г., МОСВ, БДЗП, София. 160 стр.
https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/filebase/Nature/Biodiversity/Protected_specie/Action_Plans/AP_ANIMALS/Mamalia/AP_Spermophilus%20citellus_2022-2031_RD518-17.06.2022.pdf

предостави ценна научна информация и нови индивиди за въвеждане и повторно въвеждане на места, където е изчезнал.“

Представянето на вида в подходяща експозиция в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА – ГАБРОВО“ (включваща и специализирана образователна експозиция) е планирано именно с цел **успешното изпълнение на посочените по-горе мерки**, както и за по-пълно представяне на биоразнообразието на екосистемите в НП „Централен Балкан“ и за конзервационните дейности за повторно въвеждане на вида в ПП „Българка“.

За европейският лалугер са се провеждали над 15 изследователски и природозащитни проекти в България. Провеждано е повторно въвеждане на лалугери в ПП „Сините камъни“, ПП „Врачански Балкан“, в района на Котленска планина и в района на ПП „Българка, както и в други защитени територии и зони от Натура 2000, където след транслокации са подсилвани колониите на европейските лалугери (Фиг.19 и Фиг.20).

Фиг.19 и Фиг.20 - Освобождаване на европейски лалугер с радиопредавател в ЗЗ „Западна Странджа“ с цел предотвратяване на изчезването на вида от тази защитена зона от Натура 2000 (вляво) и адаптационна клетка за лалугер, който се въвежда в новото местообитание (вдясно).

(Снимки: Георги Градинаров, БДЗП)

Действия за опазване на популациите на европейския лалугер са предприети и на територията на НП „Централен Балкан“. Изпълняван е проект LIFE07/NAT/BG000068 „Опазване на царския орел и ловния сокол и на ключовите за тях места от мрежата Натура 2000 в България“. Водещ партньор/бенефициент е БДЗП. В рамките на проекта в парков участък Клисуре, е създадено моделно пасище, управлявано по устойчив начин, като се използват традиционните пасторални практики с цел подпомагане на колониите на европейския лалугер. Ежегодно служители на Дирекция „Национален парк Централен

Балкан“ при МОСВ извършват **мониторинг на лалугер в Национален парк „Централен Балкан“** в рамките на Националната система за мониторинг на състоянието на биологичното разнообразие.

С отглеждането и размножаването на европейския лалугер, „**ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО**“ ще подпомогне опазването на вида в естествените му местообитания. Отглеждането на лалугери на територията на „**ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО**“ значително **ще повиши консервационната роля на зоологическата градина.**

Ще се създадат и условия за представяне на пасищата (и др. постоянно затревени площи), като ценни местообитания предмет на опазване и ще се осигури възможност да бъдат представени ползите от прилагането на екстензивно земеделие и животновъдство, и биологичното производство на храни.

В изпълнение на Мярка 7.3.9 (от План за действие за вида) **Зоопарка може да предложи подходящи условия (Фиг.21 и Фиг.22) за провеждане на научни изследвания върху вида в условия на затворено, което ще допринесе за неговото изучаване, възстановяване и опазване.**

Фиг.21 и Фиг.22 – Образователна експозиция за европейски лалугери в ОП „Зоологическа градина-София“, където се провеждат научни наблюдения върху поведението на отглежданите там лалугери. (Снимки: Катерина Зарева-Симеонова)

Предвижда се **европейският лалугер да бъде включен в програмата за консервационно екологично образование на Зоопарка.** Ще бъдат създадени и условия за популяризирането на вида и повишаване на обществената ангажираност за неговото опазване.

1.2.3. **Обикновен мишелов (*Buteo buteo*)** - „*ex-situ*“ (при възможност и „*in-situ*“) консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)“ е предвидено включването на вида в колекция и представянето му в експозиция с цел - **опазване генофонда, размножаване и провеждане на образователни дейности.**

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)“ е предвидено изграждането на изцяло **нова волиера** за отглеждане и евентуално размножаване на скални орли.

Обикновеният мишелов е **включен в Приложение 3 на ЗБР.**

Създаването на експозиция за обикновен мишелов на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“, е обвързано с целите и мерките, разписани в „*Национален план за действие за борба срещу незаконното използване на отрови в дивата природа 2021 – 2030 г.*“⁴³, Утвърден със Заповед № РД-795/02.08.2021 г. на Министъра на околната среда и водите.

Предвижда се вида да бъде включен в **програмата за консервационно екологично образование на Зоопарка.**

В случай, че птици са получени от спасителен център и/или за рехабилитация – в **специална образователна експозиция** ще бъде разказана тяхната „история“ и заплахите които застрашават вида (*напр.: браконьерството на гнездата за яйца и малки, отстрел - с цел препариране и отравяне – в следствие употребата на отрови и/или поставянето на отровни примамки*).

При успешно размножаване ще се планират и подходящи „*in-situ*“ дейности. Такива могат да бъдат осъществени и в случай, че птици бъдат настанени в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ в резултат на проведени спасителни дейности. В този случай, екземпляри могат да бъдат върнати в дивата природа – след рехабилитация (Фиг.23 и Фиг.24).

Отглеждането и размножаването на скални орли на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ **ще повиши консервационната роля на зоологическата градина.** Ще бъдат създадени и условия за популяризирането на вида и повишаване на обществената ангажираност с неговото опазване.

⁴³ Добрев, Д. & Николов, С. (2021) Национален план за борба с използването на отрови и отровни примамки (2021-2030 г.). София, БДЗП: 72
https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/filebase/Nature/Biodiversity/Protected_specie/Action_Plans/National_Antipoi on_AP_2021-2030.pdf

Фиг.23 и Фиг.24: Освобождаване на мишелов в ПП „Сините камъни“ (отляво) и при Кремиковски манастир, гр. София (отдясно) - след успешно проведено лечение и рехабилитация.
(Снимки: Зелени Балкани)

1.2.4. **Голям ястреб (*Accipiter gentilis*)- „ex-situ“** (при възможност и „in-situ“) консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)“ е предвидено включването на вида в колекция и представянето му в експозиция с цел - **опазване генофонда, размножаване и провеждане на образователни дейности.**

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено изграждане на нова волиера за голям ястреб.

Видът е включен в **Приложение 3 на ЗБР**. Включен е в категория „**Застрашен**“ (EN) в Червената книга на България.

При успешно размножаване ще се планират и подходящи „in-situ“ дейности. Такива могат да бъдат осъществени и в случай, че птици бъдат настанени в „**ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО**“ в резултат на проведени спасителни дейности. В този случай, екземпляри могат да бъдат върнати в дивата природа – след рехабилитация.

Отглеждането и размножаването на обикновен ястреб на територията на „**ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО**“ значително **ще повиши консервационната роля на зоологическата градина**. Ще бъдат създадени и условия за популяризирането на вида и повишаване на обществената ангажираност с неговото опазване.

Видовете *европейски вълк*, *обикновен мишелов* и *голям ястреб*, включени в планираните директни консервационни дейности на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ са потенциална жертва на използвани в природата отрови и отровни примамки и в тази връзка в Плана за действие за борба срещу незаконното използване на отрови е предвидено **„повишаване на обществената осведоменост и чувствителност по отношение на проблема с отровите“**. Планирано е провеждането на: *„Информационни кампании целящи изграждане на чувствително отношение на широката общественост във връзка с използването на отрови и произтичащите от това рискове за биоразнообразието и човешкото здраве (Дейност 4.1); Информационно-образователни дейности с местни училища относно криминалния характер на използването на отровни примамки и последствията от тях (Дейност 4.3) и т.н.*

Във връзка с горното е предвидено, в непосредствена близост до експозициите на **вълк** и **обикновен мишелов** (на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“) да бъдат реализирани образователни дейности за изпълнение на целите, мерките и дейностите планирани в **„Национален план за действие за борба срещу незаконното използване на отрови в дивата природа 2021 – 2030 г.“**, като по този начин ще се допринесе ефективно и пълноценно за повишаване осведомеността на публиката за потенциалните заплахи за тези видове.

Доколкото нерегламентираното използване на **пестициди** в природата също представлява заплаха за различни видове – за включените в колекцията: **Европейския лалугер (*Spermophilus citellus*)**, **Забулена сова (*Tyto alba*)**, **Горска улулица (*Strix aluco*)**, **Горска ушата сова (*Asio otus*)**, **Чухал (*Otus scops*)** и **Бухал (*Bubo bubo*)** са планирани са консервационни дейности, които имат за цел да намалят рисковете и да спомогнат за превенцията на потенциалните заплахи.

ДРУГИ ВИДОВЕ С КОНСЕРВАЦИОННО ЗНАЧЕНИЕ

1.2.5. **Осояд (*Pernis apivorus*)** - „*ex-situ*“ (при възможност и „*in-situ*“) консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)“ е предвидено включването на вида в колекция и представянето му в експозиция с цел - **опазване генофонда, размножаване и провеждане на образователни дейности.**

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено предвидено изграждане на нова волиера за осояд.

Осоядът е **включен в Приложение 2** (със знак „!“) и в **Приложение 3 на ЗБР**. Включен е в Червената книга на България в категория „Уязвим“ (VU).

Предвижда се вида да бъде включен в **програмата за консервационно екологично образование на Зоопарка**.

В случай, че птици са получени от спасителен център и/или за рехабилитация – в **специална образователна експозиция** ще бъде разказана тяхната „история“ и заплахите които застрашават вида.

При успешно размножаване ще се планират и подходящи **„in-situ“** дейности. Такива могат да бъдат осъществени и в случай, че птици бъдат настанени в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ в резултат на проведени спасителни дейности. В този случай, екземпляри могат да бъдат върнати в дивата природа – след рехабилитация.

Отглеждането и размножаването на осояди на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ **значително ще повиши консервационната роля на зоологическата градина**. Ще бъдат създадени и условия за популяризирането на вида и повишаване на обществената ангажираност с неговото опазване. В допълнение следва да се посочи, че този вид не се отглежда в нито един български зоопарк.

1.2.6. Уралска улулица (*Strix uralensis*) - „ex-situ“ (при възможност и „in-situ“) консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено включването на вида в колекция и представянето му в експозиция с цел - **опазване генофонда, размножаване и провеждане на образователни дейности**.

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено изграждане на нова волиера за уралска улулица.

Уралската улулица е **включена в Приложение 2** (със знак „!“) и в **Приложение 3 на ЗБР**. Включен е в Червената книга на България в категория „Застрашен“ (EN).

За уралската улулица има **ЕЕР програма на EAZA**, в която Зоопарка би могъл да се включи и така да допринесе за опазване на вида.

Предвижда се видът да бъде включен в **програмата за консервационно екологично образование на Зоопарка**. Представянето на уралската улулица в

експозицията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ е обвързано с целите и мерките за опазване на вида.

В случай, че птици са получени от спасителен център и/или за рехабилитация – в **специална образователна експозиция** ще бъде разказана тяхната „история“ и заплахите които застрашават вида.

При успешно размножаване ще се планират и подходящи „in-situ“ дейности. Такива могат да бъдат осъществени и в случай, че птици бъдат настанени в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ в резултат на проведени спасителни дейности. В този случай, екземпляри могат да бъдат върнати в дивата природа – след рехабилитация.

Отглеждането и размножаването на уралски улулици на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ значително **ще повиши консервационната роля на зоологическата градина**. Ще бъдат създадени и условия за популяризирането на вида и повишаване на обществената ангажираност с неговото възстановяване и опазване.

1.2.7. **Горска улулица (*Strix aluco*) - „ex-situ“** (при възможност и „in-situ“) консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)“ е предвидено включването на вида в колекция и представянето му в експозиция с цел - **опазване генофонда, размножаване и провеждане на образователни дейности**.

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено изграждане на нова волиера за горска улулица.

Горската улулица е включена в **Приложение 3 на ЗБР**.

Предвижда се видът да бъде включен в **програмата за консервационно екологично образование на Зоопарка**.

В случай, че птици са получени от спасителен център и/или за рехабилитация – в специална образователна експозиция ще бъде разказана тяхната „история“ и заплахите които застрашават вида.

При успешно размножаване ще се планират и подходящи „in-situ“ дейности. Такива могат да бъдат осъществени и в случай, че птици бъдат настанени в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ в резултат на проведени спасителни

дейности. В този случай, екземпляри могат да бъдат върнати в дивата природа – след рехабилитация.

Отглеждането и размножаването на горски улулици на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ ще повиши консервационната роля на зоологическата градина. Ще бъдат създадени и условия за популяризирането на вида и повишаване на обществената ангажираност с неговото опазване.

1.2.8. Бухал (*Bubo bubo*) - „ex-situ“ (при възможност и „in-situ“) консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)“ е предвидено включването на вида в колекция и представянето му в експозиция с цел - **опазване генофонда, размножаване и провеждане на образователни дейности.**

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено изграждане на нова волиера за бухали.

Бухалът е **включена в Приложение 2** (със знак „!“) и в **Приложение 3 на ЗБР**. Включен е в Червената книга на България в категория „**Застрашен**“ (EN).

Предвижда се видът да бъде включен в **програмата за консервационно екологично образование на Зоопарка**. Представянето на бухалът в експозицията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ е обвързано с целите и мерките за опазване на вида.

В случай, че птици са получени от спасителен център и/или за рехабилитация – в **специална образователна експозиция** ще бъде разказана тяхната „история“ и заплахите които застрашават вида. Видът е подходящ за провеждане на демонстрации (съобразени с етичните стандарти за провеждане на демонстрации с животни в зоопаркове на EAZA), като част от образователната програма, в случай, че индивидите не са подходящи за размножаване и биват обучени за целта (Фиг.25 и Фиг.25а).

Фиг.25 и Фиг.25а - Демонстрации с обучени птици (бухал) в зоологически градини: отляво – Зоопарк гр. Будапеща, Унгария и др. (Снимки: Катерина Зарева-Симеонова и Интернет)

При успешно размножаване ще се планират и подходящи „in-situ“ дейности. Такива могат да бъдат осъществени и в случай, че птици бъдат настанени в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ в резултат на проведени спасителни дейности. В този случай, екземпляри могат да бъдат върнати в дивата природа – след рехабилитация.

Отглеждането и размножаването на бухали на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ значително **ще повиши консервационната роля на зоологическата градина**. Ще бъдат създадени и условия за популяризирането на вида и повишаване на обществената ангажираност с неговото възстановяване и опазване.

1.2.9. **Забулена сова (*Tyto alba*) - „ex-situ“** (при възможност и „in-situ“) консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)“ е предвидено включването на вида в колекция и представянето му в експозиция с цел - **опазване генофонда, размножаване и провеждане на образователни дейности**.

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено изграждане на нова волиера за забулени сови.

Забулената сова е **включена в Приложение 3 на ЗБР**. Включен е в Червената книга на България в категория „Уязвим“ (VU).

Предвижда се видът да бъде включен в **програмата за консервационно екологично образование на Зоопарка**. Представянето на забулената сова в експозицията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ е обвързано с целите и мерките за опазване на вида.

В случай, че птици са получени от спасителен център и/или за рехабилитация – в **специална образователна експозиция** ще бъде разказана тяхната „история“ и заплахите които застрашават вида.

При успешно размножаване ще се планират и подходящи „in-situ“ дейности. Такива могат да бъдат осъществени и в случай, че птици бъдат настанени в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ в резултат на проведени спасителни дейности. В този случай, екземпляри могат да бъдат върнати в дивата природа – след рехабилитация.

Отглеждането и размножаването на забулени сови на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ значително **ще повиши консервационната роля на зоологическата градина**. Ще бъдат създадени и условия за популяризирането на вида и повишаване на обществената ангажираност с неговото възстановяване и опазване.

1.2.10. **Горска ушата сова (*Asio otus*) - „ex-situ“** (при възможност и „in-situ“) консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)“ е предвидено включването на вида в колекция и представянето му в експозиция с цел - **опазване генофонда, размножаване и провеждане на образователни дейности**.

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено изграждане на нова волиера за горска ушата сова.

Горската ушата сова е **включена в Приложение 3 на ЗБР**.

Предвижда се видът да бъде включен в **програмата за консервационно екологично образование на Зоопарка**.

В случай, че птици са получени от спасителен център и/или за рехабилитация – в **специална образователна експозиция** ще бъде разказана тяхната „история“ и заплахите които застрашават вида.

При успешно размножаване ще се планират и подходящи **„in-situ“** дейности. Такива могат да бъдат осъществени и в случай, че птици бъдат настанени в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ в резултат на проведени спасителни дейности (Фиг.26 и Фиг.26а). В този случай, екземпляри могат да бъдат върнати в дивата природа – след рехабилитация.

Фиг.26 и Фиг.26а - Новопостъпила млада горска ушата сова (вляво) за отглеждане и отраснали ушати сови (вдясно) в Спасителен център за диви животни на „Зелени Балкани“, гр. Стара Загора.
(Снимки: Зелени Балкани)

Отглеждането и размножаването на горски ушати сови на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ **ще повиши консервационната роля на зоологическата градина.** Ще бъдат създадени и условия за популяризирането на вида и повишаване на обществената ангажираност с неговото възстановяване и опазване.

1.2.11. **Чухал (*Otus scops*)** - „ex-situ“ (при възможност и „in-situ“) консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)“ е предвидено включването на вида в колекция и представянето му в експозиция с цел - **опазване генофонда, размножаване и провеждане на образователни дейности.**

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено изграждане на нова волиера за забулени чухал.

Чухалът е **включена в Приложение 3 на ЗБР.**

Предвижда се видът да бъде включен в **програмата за консервационно екологично образование на Зоопарка.**

В случай, че птици са получени от спасителен център и/или за рехабилитация – в **специална образователна експозиция** ще бъде разказана тяхната „история“ и заплахите които застрашават вида.

При успешно размножаване ще се планират и подходящи „in-situ“ дейности. Такива могат да бъдат осъществени и в случай, че птици бъдат настанени в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ в резултат на проведени спасителни дейности. В този случай, екземпляри могат да бъдат върнати в дивата природа – след рехабилитация.

Отглеждането и размножаването на чухали на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ **значително ще повиши консервационната роля на зоологическата градина.** Ще бъдат създадени и условия за популяризирането на вида и повишаване на обществената ангажираност с неговото опазване.

1.2.12. **Бял щъркел (*Ciconia ciconia*)** - „ex-situ“ (при възможност и „in-situ“) консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)“ е предвидено включването на вида в колекция и представянето му в експозиция с цел - **опазване генофонда, и провеждане на спасителни и образователни дейности.**

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено бели щъркели да се отглеждат в смесена експозиция в заграждението на елените лопатари .

Белият щъркел е в Приложение 2 (със знак“!) и в Приложение 3 на ЗБР. Включен е в Червената книга на България в категория „Уязвим“ (VU).

Предвижда се видът да бъде включен в програмата за консервационно екологично образование на Зоопарка.

В случай, че птици са получени от спасителен център и/или за рехабилитация – в специална образователна експозиция ще бъде разказана тяхната „история“ и заплахите които застрашават вида.

При успешно размножаване ще се планират и подходящи „in-situ“ дейности. Такива могат да бъдат осъществени и в случай, че птици бъдат настанени в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ в резултат на проведени спасителни дейности. В този случай, екземпляри могат да бъдат върнати в дивата природа – след рехабилитация (Фиг.27 и Фиг.27а).

Отглеждането и рехабилитацията на бели щъркели на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ значително ще повиши консервационната роля на зоологическата градина. Ще бъдат създадени и условия за популяризирането на вида и повишаване на обществената ангажираност с неговото възстановяване и опазване.

Фиг.27 и Фиг.27а - Освобождаване на бял щъркел след лечение и рехабилитация в Спасителен център за диви животни на „Зелени Балкани“, гр. Стара Загора (Снимка: Зелени Балкани)

1.2.13. Елен лопатар (*Dama dama*) - „ex-situ“ и „in-situ“ консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)“

е предвидено включването на вида в колекция и представянето му в експозиция с цел – **размножаване и въвеждане в дивата природа** (възстановяване на местообитания), и провеждане на **образователни дейности**.

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е предвидено изграждане на ново заграждение за елени лопатари.

Видът се оценява като консервационно значим, тъй като чрез отглеждането и размножаването на елени лопатари Зоологическата градина може да участва в „in-situ“ дейности, свързани с опазването на **белоглавия лешояд и черения лешояд чрез размножаване и разселване/въвеждане на елените лопатари в естествените местообитания на лешояди в България**, с цел: възстановяване и поддържане на биоразнообразието (Фиг.28 и Фиг.29).

Предвижда се вида да бъде включен в **програмата за консервационно екологично образование на Зоологическата градина**.

Фиг.28 и Фиг.29 – Освобождаване на елени лопатари в района на Креснското дефиле с цел възстановяване на биоразнообразието в района (Снимки: „Фонд за дивата флора и фауна“)

1.2.14. Муфлон (*Ovis aries musimon*) - „ex-situ“ и „in-situ“ консервационни дейности. В „План за колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)“ е предвидено включването на вида в колекция и представянето му в експозиция с цел – **размножаване и въвеждане в дивата природа** (възстановяване на местообитания), и провеждане на **образователни дейности**.

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)“ е предвидено изграждане на ново заграждение за муфлони.

Видът се оценява като консервационно значим, тъй като чрез отглеждането и размножаването на муфлони Зоологическата градина може да участва в „in-situ“ дейности, свързани с опазването на **белоглавия лешояд и черения лешояд**.

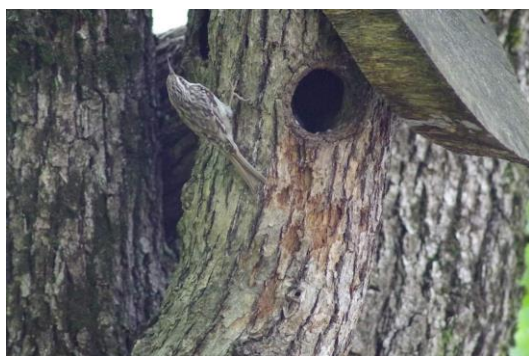

Предвижда се вида да бъде включен в програмата за консервационно екологично образование на Зоопарка.

ПРИВЛИЧАНЕ НА КОНСЕРВАЦИОННО ЗНАЧИМИ ВИДОВЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“

В „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“, като част от „in-situ“ консервационните дейности, се планира да се предприемат действия за **привличане** (на територията на зоопарка) **на консервационно значими видове** от местната фауна - чрез **поставяне на подходящи гнездили** (Фиг.30 и Фиг.31) и **хранилки за птици** (Фиг.32 – Фиг.35), **къщички за сънливци**⁴⁴ (Фиг.36 - Фиг.38), и други дейности, които ще бъдат съпътствани и допълнени и със съответните образователни материали за видовете, приоритетни за опазване в защитените територии и защитени зони от екологичната мрежа Натура 2000 (например: ЗЗ „Витата стена“- BG0000190 и ЗЗ „Скалско“, ЗЗ „Централен Балкан Буфер“ BG0001493) и защитени територии.

Видовете с консервационно значение, обект на опазване в тези защитени територии, които биха могли да бъдат привличани на територията на зоопарка са дребни бозайници като **горският сънливец, лешниковият сънливец**, за мониторинга на който се изпълняват дейности в НП „Централен Балкан“.

Фиг.30 и Фиг.31 – Гнездили на **Горска дърволазка** (*Certhia familiaris*) – Природозащитен „Център на лешоядите“ (БДЗП), гр. Маджарово, обл. Хасково. (Снимки: Емилия Тончева)

⁴⁴ [На 43 места в страната се поставят къщички за наблюдение на сънливци като част от нова методика за мониторинг | МОСВ.](#)

Фиг. 32

Фиг.33

Фиг.34

Фиг.35

Фиг.32 – Фиг.35 - Подхранване на диви птици: горе ляво - мъжки и женски **Голям синигер** (*Parus major*); горе дясно - **Черен синигер** (*Periparus ater*) и долу - **Горска зидарка** (*Sitta europaea*).
(Снимки: Емилия Тончева)

Фиг.36 – Фиг.38 – Поставяне на къщички за мониторинг на сънливци в рамките на Националната система за мониторинг на състоянието на биологичното разнообразие (НСМСБР).
(Източник: [На 43 места в страната се поставят къщички за наблюдение на сънливци като част от нова методика за мониторинг | МОСВ](#))

Чрез такива дейности „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ ще може да подпомогне действащи и провеждани природозащитни и научни проекти, като по този начин ще се ангажира вниманието на посетителите и обществеността към дейности „in-situ“ – с пряка консервационна полза.

СПАСИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ

Като част от консервационните дейности се предвижда „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ да изпълнява и функции на „спасителен център“ - за определени видове, за които са налични условия за отглеждане и настаняване. Такива видове могат да бъдат: *бели щъркели, дневни и нощни хищни птици, гарвани, лалугери и др.*

2. ИНДИРЕКТНИ консервационни дейности

2.1. Образователни дейности

В „Добрите практики“, както и в стратегическите документи на EAZA се препоръчва всеки зоопарк да разработи **стратегия за образователните дейности**, която да включва:

- ✓ Установяване на връзка между хората и природата.
- ✓ Събуждане на любопитство, съпричастност, зачитане и благоговение към природата.
- ✓ Ефективна комуникация на проблемите на опазването на биологичното разнообразие, околната среда и отношенията между хората и животните.
- ✓ Повишаване на осведомеността на хората, за да могат да поемат ролята на защитници на природата
- ✓ Предоставяне на информация, опит и възможности за насърчаване на положителни промени в поведението.
- ✓ Открито образование и стимулиране на посетителите за внасяне на промени в тяхното поведение, които допринасят за опазване на биологичното разнообразие.“

Подходящо е образователните дейности да са пряко свързани и да кореспондират с намерението „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ да се превърне в **ЕКОЛОГИЧЕН ПРИРОДОЗАЩИТЕН ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЦЕНТЪР**. В съответствие с тази цел, както и с най-съвременните стандарти в зоологическата градина се планират следните дейности, свързани с образованието:

2.1.1. Създаване и развитие на Образователен център, тематични кътове и маршрути и тематични зони

От определящо значение за реализирането и развитието на консервационните образователни дейности в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ е **обособяването на посетителски центрове** в които да са съсредоточени структури/обекти, свързани с образованието и отдиха – например: **тематични занимания и игри, беседи и събития на открито и закрито**, както и **наблюдение на животни**, и пасивен отдих.

Това ще позволи да се организират системни и периодични образователни програми, които да обхванат по-широк кръг деца, подрастващи и възрастни, и ще осигури възможност за по-задълбочена работата с училищата и училищните групи. Ще могат да бъдат разработени и специализирани **учебни програми** свързани, както с отделни видове, отглеждани в зоопарка, така и с консервационно значимите видове животни срещащи се в намиращите се в близост защитени природни територии.

В тази връзка в *План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.)* са предвидени обособяването и създаването на следните обекти с образователна и рекреативна функция⁴⁵:

а/. **Образователен център „Мечата дупка“** с открит и закрит част - разположен на територията на бившето заграждение на мечките в който се обособяват: закритото помещение – **лекционна зала** и открит част – **образователен център на открито**, съчетаващ по подходящ начин активен отдих и обучение за подрастващите.

В рамките на образователната програма ще бъде комуникиран и конфликтът „човек-мечка“ и могат да бъдат представени информационни материали за проведени консервационни дейности „in-situ“, например информация за освободените на 15.05.2022 г. на територията на НП „Централен Балкан“ три спасени кафяви мечета - Хуба, Вихър и Горан (Фиг.39 – Фиг.45)⁴⁶ и др. дейности, реализирани на територията на Парка - пряко свързани с опазването на видовете включени в колекцията и такива, приоритетни за опазване.

⁴⁵ Планираната реконструкция е подробно описана в „План за развитие на „Зоологическа градина – Габрово“ (2024-2034 г.) – част: VII. Планирано развитие, т.3 Организация на територията, т.3.1. Нова планова структура.

⁴⁶ [Намерените в Родопите мечета бяха върнати в природата | МОСВ](#)

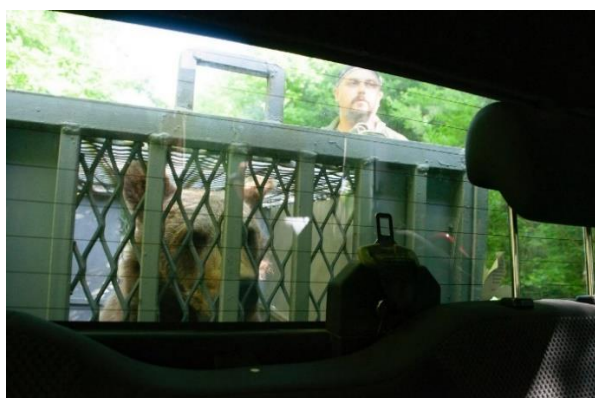
Фиг.39

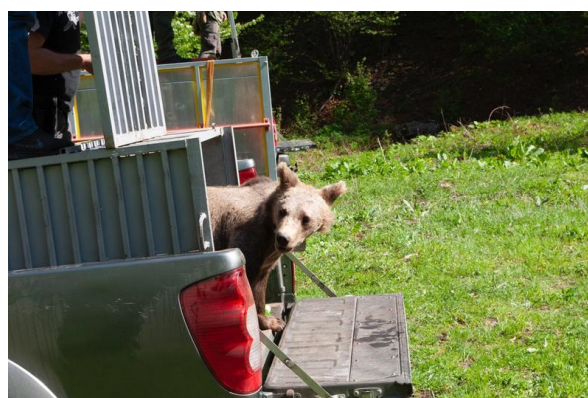
Фиг.40

Фиг.41

Фиг.42

Фиг.43

Фиг.44

Фиг.45

Фиг.39 – Фиг.45: Архивни кадри от освобождаването на трите мечета (Хуба, Вихър и Горан) на територията на НП „Централен Балкан“ – 15.05.2022 г.
(Източник: МОСВ. Снимки: Емилия Тончева и личен архив, WWF)

б/. „Приказен кът на животните“ с „Библиотека на открито“ - ситуиран до посетителския вход на малка поляна с тематични детски съоръжения и скулптурно-катерушки с изображения на животни, място за наблюдение на тревопасни животни и пасивен отдих. В непосредствена близост до детския кът ще бъде обособено удобно

пространство за **четене на приказки** (за малките посетители) и **„Библиотека на открито“**, където посетителите да намират и оставят детски книги с любимите герои от приказките. Този образователен елемент е планиран да кореспондира с други културно-исторически забележителности и музеи в гр. Габрово, като: **Регионалният етнографски музей на открито Етъра и Музеят на хумора и сатирата, Националният музей на образованието в Габрово** и др.

в/. **Тематичен маршрут „Тайните на гората“** - за по-детайлно и спокойно разглеждане на включените в колекцията хищници и дневни и нощни грабливи птици (които се планира да бъдат представени в експозиция) ще бъде създадена възможност за „отбиване“ от основния кръгов маршрут – за достъп до специализирани образователни материали, свързани с нощните хищни птици (напр.).

г/. **Тематичен маршрут и образователна експозиция „Животните в приказките“** (Фиг.46 -Фиг.48) - по подходящ начин (чрез табла с рисунки или скулптури пред експозициите) в зоологическата градина ще бъдат представени и вплетени **добре познати и обичани герои от български и европейски приказки**: „Кума Лиса“, „Кумчо Вълчо“, „Зайо Байо“ и **басни** (като например: „Лисица и щъркел“, „Орел и Лисица“, „Бухал и светулка“, „Еленът който се оглеждаше във водата“, „Паун и ластовичка“ и много други). **Този образователен елемент също е планиран да кореспондира с другите културно-исторически забележителности и музеи в гр. Габрово.**

Представянето на животните в ролята им на **приказни герои** ще подчертае и друг важен аспект на главната цел за обявяването на **Природен парк „Българка“** – да бъде образец за дълготрайно хармонично взаимодействие на човека и природата, традиционно устойчиво ползване на природните ресурси с уважение към всички обитатели на общия ни дом. Така ще се подчертае и етнографската специфика на тази защитена природна територия. За засилване на интереса и образователния ефект в отделните кътове и по маршрутите се предлага поставяне на **скулптурни изображения** на животни герои от приказките (напр. „Баба Меца“, която не е представена в колекцията) и други, подходящи за деца, инсталации с приказни герои - свързани с животните в експозицията.

Фиг.46, Фиг.47 и Фиг.48 – Табло - загадка за европейските бозайници в „приказна гора“ в Зоопарк, гр. Париж, Франция (отляво), кът с дървени скулптури, посветен на баснята за лисицата и жерава в Зоопарк, гр. Острова, Чехия (в средата) - Снимки: Катерина Зарева – Симеонова и кът „Приказки под дървото“ (отдясно) - Източник: Интернет.

2.1.2. Обособяване на тематични зони в експозициите на зоопарка

В „План за развитие на „Зоологическа градина - Габрово“ (2024-2034 г.) е представена организация на експозицията по групи животни според начина им на хранене и начин на живот в три различни тематично зони - **хищници, дневни и нощни грабливи птици и тревопасни бозайници** - с пресъздаване на следните типове природни местообитания: **горски, скални, планинско-ливадни.**

Основни характеристики на тези тематични зони е следните:

- ❖ **ЗОНА „ХИЩНИ БОЗАЙНИЦИ“** – в тази зона са представени консервационно значимите видове **европейски вълк**, както характерните за нашата страна по-дребни хищни бозайници като **белката, лисицата и чакала**. Хабитатите на животните се оформят като горски биотопи.
- ❖ **ЗОНА „ГРАБЛИВИ ПТИЦИ“** – в нея са представени дневни грабливи птици (**белоопашат мишелов, осояд и гарван гробар**) и нощни грабливи птици (**забулена сова, уралска улулица, бухал, чухал, горска ушата сова и обикновена улулица**).

Избраните видове са консервационно значими за България и са характерни за планинските горски и скални биомии на Старопланинската природно-географска област. Оформлението на хабитатите следва да е подчинено на нуждата от пресъздаване на тези местообитания.

- ❖ **ЗОНА „ТРЕВОПАСНИ БОЗАЙНИЦИ“** включва заграждения за чифтокопитните видове **муфлони и елени-лопатари**, които имат индиректно консервационно значение заради ролята им в опазване и възстановяване на дивите популации на лешоядите и други видове

грабливи птици, **лалугер** – вид с висока консервационна стойност както и значимия герой на приказките - **заека**.

Хабитатите за тревопасните се оформят като планинско-ливадни биотопи с елементи от скалните ландшафти.

Този подход има за цел да впише в „концепцията“ за представяне на видовете, включени в „Плана за колекцията на „Зоологическа градина – Габрово“ (2024 – 2034г.), не само информация за тяхната биология и поведение, но да представи местообитанията им, тяхната екологична значимост, както и информация за предмета и целите на опазване при различните защитени територии и защитени зони. По този начин се **повишава екологичната и образователната значимост и роля на зоопарка, и се разширява възможността за представяне на информация за свързаните с града и Зоопарка защитени природни територии – НП “Централен Балкан“ и НП “Българка“**.

Отчетено е също така, че в периода 2011 – 2021 г. в НП "Централен Балкан" са проведени мониторингови наблюдения върху състоянието на **25 консервационно значими животински вида** сред които включените в колекцията: *уралска улулица, горска улулица, белоопашат мишелов, европейски лалугер и европейски вълк*⁴⁷.

2.1.3. Осигуряване на достъп до актуална и достоверна научна информация за биоразнообразието.

Информационни табели

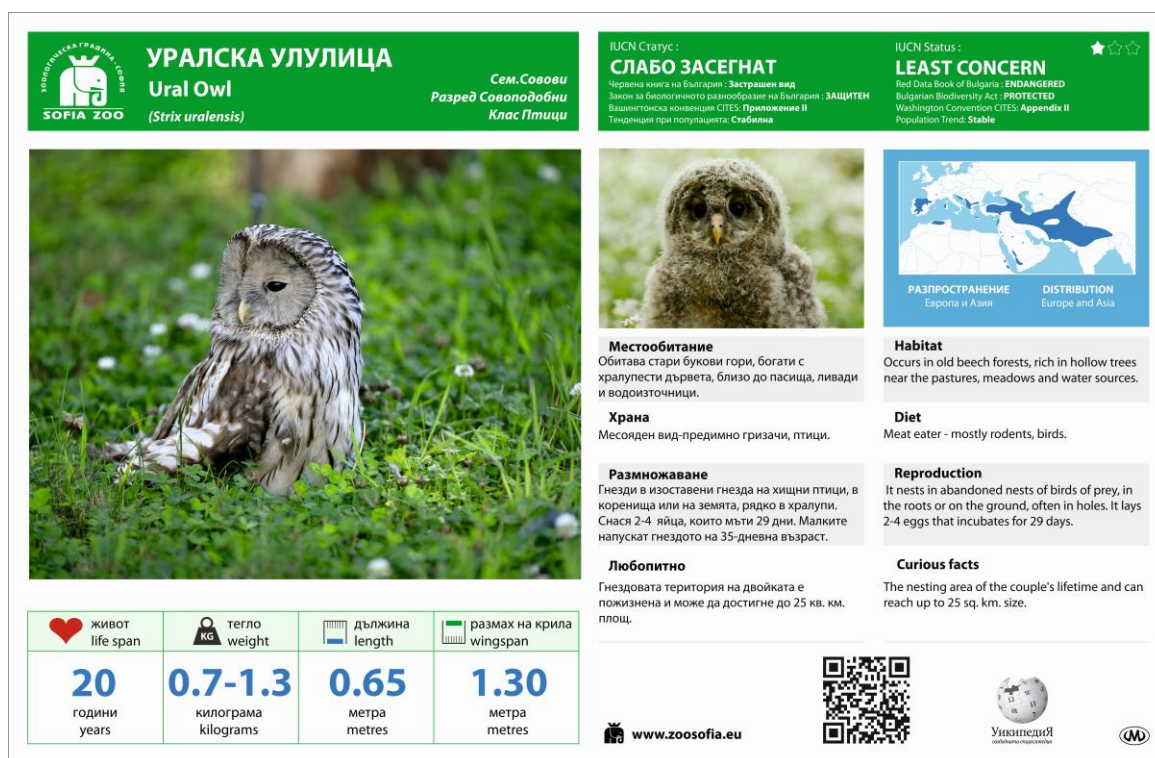
Планира се да бъдат **подменени и обновени всички информационни табели** за отглежданите видове в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА – ГАБРОВО“, като ще се следват препоръките на „Добрите практики“ за минималната информация, която трябва да съдържат.⁴⁸

⁴⁷ Съгласно „Отчет за изпълнение на целите, заложи за изпълнение в „План за управление на Национален парк „Централен Балкан“ 2016 -2025г.“ (за периода 2011 – 2021 г.): В рамките на извършените мониторингови наблюдения и съгласно заложените във формулярите показатели са събрани данни за тип местообитание, наземно покритие, доминантен дървесен вид, заплахи, брой индивиди, настояща площ на разпространение на вида, настояща популация на вида, срещаемост и др., вкл. широк спектър абиотични показатели. През отчетния период служител на ДНПЦБ извършва проучвания върху гнездовищата на видовете: белоопашат мишелов (*Buteo rufinus*) в ПУ „Тъжа“, където са установени 3 гнезда. В откритите гнезда е наблюдавано: време на заемане на гнездото, брой малки, развитие на малките и т.н. През отчетния период служители на ДНПЦБ извършват проучвания и върху състоянието на нощните грабливи птици на територията на НПЦБ (също включени в колекцията), като в резултат на него са потвърдени видовете: уралска улулица (*Strix uralensis*), горска улулица (*Strix aluco*).

⁴⁸ Според „Документ за добрите практики във връзка с Директивата на ЕС за зоологическите градини“ (Европейски съюз, 2015 г.) табелите трябва да предлагат точна информация за вида, включвайки като минимум: общоприето и научно наименование; естествено

От голямо значение за привлекателността на табелите в зоопарка е те да са с модерен дизайн и подходящи снимкови материали, графични изображения и илюстрации. За изпълнение на стандартите за консервационно зоопарково образование, като акцент в информационната табела, трябва да е представен **природозащитният статус на вида** (категория в IUCN, в Червената книга на Р България, дали е включен в ЗБР, в БК, в ЕЕР, в приложенията на CITES и т.н.), каква е **тенденцията в броя на популацията, заплахите за вида и др. актуална информация за опазването му**. Препоръчително е на табелите да има и **QR кодове**, които при сканиране с мобилно устройство да доставят на посетителите по-разширена информация за видовете. Изискване на EAZA е табелите да са двуезични (на български и английски) за удобство на чуждестранните туристи. (Фиг.49).

Фиг.49 – Визуализация на информационна табела (съдържаща необходимите елементи) – ОП „Зоологическа градина – София“.

Тенденциите в съвременния дизайн на табелите включват използването на научни илюстрации, снимки с високо качество, едри цветни шрифтове и няколко нива на информация (Фиг.50 - Фиг.53).

местообитание и географски ареал; състояние на опазване (категория по IUCN) и рискове; участва ли в програма „ex-situ“; ако е целесъобразно, раздел „как можете да помогнете?“.

Фиг.50 - Информационна табела за мечка гризли, Зоопарк гр. Кьолн, Германия.
(Снимка: Катерина Зарева – Симеонова)

Фиг. 51 и Фиг.52 – „Интригуващи“ табели с рисунки на двугърба камила (отляво) и египетски лешояд (отдясно). (Снимки: Катерина Зарева-Симеонова)

Фиг.53 и Фиг.54 - Информационна табели за червен лемур (вляво), Зоопарк Шьонбрун, Виена, Австрия и табела за северен плешив ибис (вдясно) от зоопарка в Лондон, Англия.
(Снимки: Катерина Зарева - Симеонова)

Поставянето на табелите в подходяща рамка от естествени материали (Фиг.55 - Фиг.55б) и/или интегрирането им в нестандартни експозиции (Фиг.56 и Фиг.57) - също е съвременна тенденция.

Фиг.55, Фиг.55а и Фиг.55б – Информационни табели, интегрирани като хармоничен елемент от експозицията, Зоопарк гр. Лайпциг, Германия. (Снимки: Емилия Тончева)

Фиг.56 и Фиг.57 – атрактивни информационни табели, Зоопарк гр. Лайпциг, Германия. (Снимки: Емилия Тончева)

Създаване и развитие разширени образователни експозиции

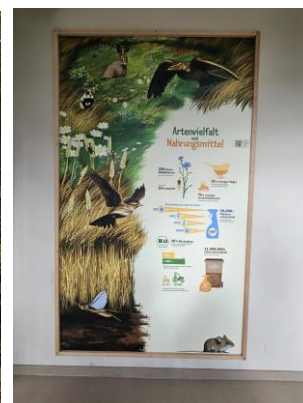
Планира се да бъдат създадени и/или разширени образователни експозиции, които да включват **атрактивни/интерактивни табла, статуи, макети и др.**

Въвеждането и реализирането на оригинални по рода си образователни и информационни материали, създава усещане за „уникалност“ по отношение на начина на представяне на информацията; интригува посетителите; забавлява подрастващите и **придава индивидуалност и „собствен стил“ на Зоологическата градина.** Използвайки различни способности за съчетаване на експозиция, информация и забавление – зоопарка ще може да „потопи“ посетителите в местообитанието на конкретния вид и

да го запознае с неговата биология, поведение, приспособленията и начин на живот; заплахите и мерките за опазването му; мястото и ролята му в местната и световна култура и т.н. (Фиг.58, Фиг.59 и Фиг.60, Фиг.61).

Фиг.58 и Фиг.59 – Примери за разширени експозиции, включващи информация за вида, хранителните навици (отляво – бърнеста мечка) и биологичните особености (отдясно – тигър), Зоопарк гр. Лайпциг, Германия. (Снимки: Емилия Тончева)

Фиг.60 и Фиг.61 – Визуализация на разширени образователни експозиции, представящи по атрактивен и интерес начин видове, местообитания и екосистеми. Зоопарк гр. Париж, Франция (отляво) и Зоопарк гр. Лайпциг, Германия (отдясно). (Снимки: Катерина Зарева – Симеонова и Емилия Тончева)

Целта на разширените образователни експозиции е да се постигне възможно най-пълнен образователен ефект и посетителите да бъдат вдъхновени за опазването на биоразнообразието, което да доведе до промяна в нагласите и поведението им към природата и животните (Фиг.62 – Фиг.64). В съвременните зоологически градини се обръща сериозно внимание и на връзката „човек-природа“, като се подчертават устойчивите практики в различни области (напр. земеделие, енергетика и т.н.)

Фиг.62 – Фиг.64 – Визуализация на специализирана експозиция, посветена на екстензивното земеделие и животновъдство и производството на биологични храни и продукти - Зоопарк гр. Лайпциг, Германия.
(Снимки: Емилия Тончева и Радко Сертов)

В „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ могат да се реализират и експозиции представящи взаимодействието между отделните видове (например **вълк - елени лопатари** или **лалугер - хищните птици**) – Фиг.65.

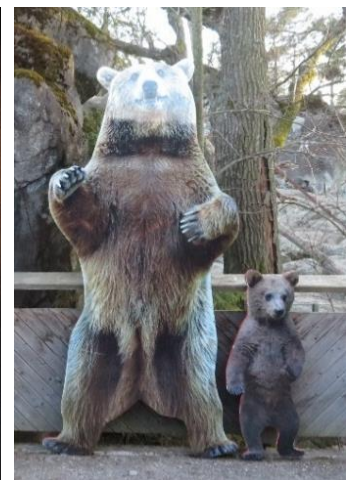
Фиг.65 – Табло представящо екологичната роля на вълка, Биопарк гр. Рим, Италия.
(Снимки: Катерина Зарева – Симеонова)

Най-голямата и атрактивна образователна експозиция може да бъде разположена в „двора“ на **Образователния център**, където ще са налице условия да се развие пространна и многообразна експозиция представяща НП „**Централен Балкан**“ и ПП „**Българка**“, резерватите в тях и срещащите се конзервационно значими

видове. Стена за катерене, малък „музей на мечката“, експозиция за вълка и т.н. могат да бъдат развити като **постоянни и/или временни експозиции**, които да интригуват посетителите и да стимулират обществеността да посещава защитените природни територии, като формира у тях респект и уважение (Фиг.66 – Фиг.69).

Фиг.66 и Фиг.67 – Интерактивна експозиция със следа и череп на вълк в зоопарка и място за наблюдение на животните със статуя на вълк в зоопарка Скансен, гр. Стокхолм, Швеция.
(Снимки: Катерина Зарева - Симеонова)

Фиг.68 и Фиг.69 - Разширена образователна експозиция за кафява мечка, Зоопарк „Скансен“, гр. Стокхолм, Швеция. (Снимки: Катерина Зарева – Симеонова)

Също така се предвижда при експозицията за лалугери да има разширена образователна и информационна експозиция, посветена на важната екологична роля на лалугера като „ключов вид“, връзката между вида и неговото опазване и екстензивното земеделие и животновъдство и биопроизводството (Фиг.70 и Фиг.71).

Освен информационните табели и образователни експозиции за видовете с консервационно значение в колекцията в „**ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО**“ е необходимо да има **образователни и информативни материали за видовете, които се срещат в защитените територии и зони от Натура 2000 в областта.**

Фиг.70 и Фиг.71 - Интерактивна експозиция за ролята на различните видове в екосистемите и за отражението на използването на **пестициди** в екосистемите, Зоопарк гр. Лайпциг, Германия.
(Снимки: Емилия Тончева)

Предвидено е и поставяне на подходящи места в зоопарка на табели с **QR кодове** за дивите животни, които се срещат в зоопарка и в защитените територии в региона. Възможно е да се реализира „виртуален определител“, който да се намира на интернет страницата на ПП „Българка“ (напр.) и чрез сканирането на QR кодове с мобилно устройство – децата и възрастните да могат да се запознаят с видове типични за района. Разработването на определителя би могло да е плод на съвместен проект между Парка и „Зоологическа градина - Габрово“, а табели с QR кодове могат да бъдат поставени и по популярни и предпочитани пешеходни маршрути в ПП „Българка“ (Фиг.72 и Фиг.73).

Подходящо е информацията да е обвързана и „двупосочна“ – например **QR** код който води до информация за определен вид, срещащ се на територията на ПП „Българка“ може да указва и възможността вида да бъде видян в зоологическата градина и обратно.

Фиг.72 и Фиг.73 - Табела с QRкодове в ПП “Витоша“, водеща до информация за обитателите на мъртвите дървета (вляво) и образователна табела с QR код в природата.
(Снимки: Ива Христова – Николова, Интернет)

Някои видове, които не е предвидено да присъстват в колекцията, могат да бъдат представени на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ чрез реалистични фигури (Фиг.74 и Фиг.75).

Фиг. 74 и Фиг.75 – Фигури и стена за катерене – дъждовник (горе), Зоопарк Шонбрун, гр. Виена, Австрия и фигури на гущери (долу), Зоопарк гр. Острава, Чехия.
(Снимки: Емилия Тончева и Катерина Зарева – Симеонова)

Някои от образователните експозиции могат да представят сравнително размерите на различни видове и да дават възможност човек също да се сравни с тях (Фиг.76 и Фиг.77).

Фиг.76 и Фиг.77 – Образователна експозиция представяща естествените размери на различни видове и даваща възможност за сравнение - (отляво) лешояди в естествени размери, Зоопарк гр. Париж, Франция и (отдясно) горила, Зоопарк гр. Берлин, Германия.

(Снимки: Катерина Зарева-Симеонова и Емилия Тончева)

Създаване и провеждане на образователни програми

Дефинираните в настоящия „План за консервационни дейности на „Зоологическа градина - Габрово“ образователни и други дейности следва да се разглеждат и като елемент на „План за образователните дейности в „Зоологическа градина - Габрово“, който е необходимо да бъде разработван ежегодно (от служител на длъжност „Еколог“). Негово задължение ще е и разработването на годишна **Програма за образователни и природозащитни дейности.**

Планираните по-горе дейности, свързани с **осигуряването на достъп до актуална и достоверна научна информация за биоразнообразието**, се планира да бъдат насочени към различните възрастови, социални и др. групи посетители, като образователните програми ще могат да бъдат провеждани под формата на тематични турове с **лекция и/или беседа, екологични игри, мултимедийни презентации, био-работилници** и други практически занимания. В „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ са налице и условия за реализирането на „образование чрез изкуство“ – като способ и „универсален език“ за предаване на послания. **Тематични арт-работилници, фото-пленери, изложби и др.** биха допълнили дейностите и биха способствали за разработването на различни арт инсталации (Фиг.78).

Фиг.78 – Арт- работилница за изработване на пана от пластмасови капачки от посетители в рамките на образователна кампания, посветена на видовете в Натура 2000 в България проведена в ОП „Зоологическа градина – София“. (Снимка: Катерина Зарева – Симеонова)

При планирането на конкретните образователни дейности следва да се има предвид и възможността за създаване на трайни и пълноценни връзки между Зоологическата градина и училищата в гр. Габрово и областта.

Включването на посещенията в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ в учебни планове и извънкласни образователни програми следва да се разглежда като приоритет при планирането на образователните дейности. За целта е подходящо да бъдат разработени образователни материали (презентации, екологични игри, печатни материали), които са свързани със съдържанието залегнало в предметите „Човекът и природа“, „Околен свят“ и „Биология и здравно образование“ в програмите на началните, прогимназиалните и гимназиални класове.

Поради големия и естествен интерес към живия свят при децата на възраст 3-6 години – подходящо е да се планират и групови посещения на деца от детските градини в града и областта, като се подготвят специализирани програми - подходящи и за тази възрастова група.

2.1.4. Провеждане на природозащитни и информационни кампании

Важна част от консервационните образователни дейности е и провеждането на образователни и **природозащитни кампании** в зоопарка, насочени към посетителите и широката общественост (Фиг.79 и Фиг.80).

Фиг.79 и Фиг.80 - Природозащитни кампании, организирани и проведени в ОП „Зоологическа градина – София“ на тема: „Опазване на евроазиатския рис и старите гори“ (отляво) и „Ден на лешоядите“ (отдясно). (Снимки: Катерина Зарева – Симеонова и Натали Харалампиева)

В „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ се планира и провеждането на природозащитни и информационни кампании за включените в колекцията консервационно значими видове (**вълк, лалугер, дневни и нощни грабливи птици**), както такива за **включването и/или приобщаването на посетителите на зоопарка в природозащитните кампании и дейности на НП „Централен Балкан“ и ПП „Българка“**.

Природозащитните и информационни кампании ще се разработват и провеждат, като се отчита **най-подходящият момент** за тяхното провеждане (*напр.: на 30 ноември – Андреев ден (наричан още „Мечкин ден“) е подходящо да бъде организиран „Ден на мечката“; на 1 април, когато се отбелязва Международния ден на птиците, е подходящо да се представят природозащитни дейности, свързани с опазването на птиците; на 22 май, когато се отбелязва Международния ден на биологичното разнообразие е подходящо да се организира кампания под надслов „Ден на биоразнообразието“, Европейска нощ на прилепите и т.н.т.*).

Природозащитните и информационни кампания е необходимо да се съобразяват и отбелязването на **специални дати и чествания** – определени като значими в Плановите за действие за опазване на видове (*напр.: 9 октомври - Международния ден на мигриращите птици; 19 май - Европейския ден на мрежата от защитени зони*

„Натура 2000“ и т.н.). В организирането и провеждането на тези кампании могат да се включват и представители на различни НПО – с принос в съответната област (напр.: „Българско дружество за защита на птиците“, „Българска фондация биоразнообразие“, СНЦ „Зелени Балкани“, Дружество за защита на хищните птици, Фондация „Наука за природата“ и др.), както и експерти по биоразнообразието от НП „Централен Балкан“ и НП „Българка“, които да запознават посетителите с природозащитните проекти в двата парка, с изследователската дейност, свързана със застрашени видове и др.

По отношение на *хищните птици* и *вълка*, които са част от зооколекцията на зоологическата градина, е важно да бъдат провеждани събития, свързани и с *„Националния план за действие за борба срещу незаконното използване на отрови в дивата природа, 2021–2030 г.“*. В изпълнение на мерките, разписани в този План – в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ може да се реализира постоянна информационна и природозащитна кампания, допълнена и от образователни табла, посветена на *последствията от незаконното използване на отрови в природата (напр.: за популяризиране превенцията на престъпленията против природата, тяхната тежест и наказуемост и т.н.)*.

За провеждането на образователни и природозащитни кампании „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ може да изгради и **сътрудничество с органите за контрол, управление и стопанисване на защитените природни територии** (напр. РИОСВ-Велико Търново, ДГС „Габрово“, Дирекциите на НП „Централен Балкан“ и НП „Българка“ и др.).

В провежданите природозащитни кампании могат да бъдат включвани и представители на *Община Габрово* и *областната администрация*, което ще повиши допълнително обществения отзвук от тези събития и ще подчертае ангажираността на местната власт с екологичните теми и проблеми.

За информиране на обществеността за планираните природозащитни кампании, както и за осигуряване на участие на гражданите и гостите на Община Габрово е необходимо предварителното им популяризиране чрез средствата за масова комуникация (напр. на страницата на Зоопарка в социалната мрежа „Фейсбук“; на Интернет страницата на Общината; в местните печатни и електронни издания и т.н.), в т.ч. и чрез публикуване на ЕКОКАЛЕНДАР на Община Габрово.

2.1.5. Поддържане на собствени информационни канали

Необходимо „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ да разполага с Интернет страница, която да представя информация за: *видовия състав на колекцията, планираните природозащитни дейности и кампании, предстоящите събития и чествания*, както и „новостите“ в зоологическата градина.

Важно е също така „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ да създаде и поддържа профил в социалната мрежа „Фейсбук“ (напр.), защото по този начин ще осъществява най-пряката комуникация с обществеността.⁴⁹

Оценяване на образователните програми и дейности

В „Добрите практики“ се посочва, че след създаването на образователните експозиции и програми, и въвеждането им в консервационните дейности на зоологическите градини е необходимо те да бъдат **периодично оценявани** (*за степента на тяхното въздействие и ефективност*)⁵⁰. Това е така, тъй като оценката на проведените дейности представлява „обратна връзка“ и служи като коректив по отношение планирането на бъдещи дейности, като способства за тяхното усъвършенстване и развитие.

2.1.6. Организиране на специални събития и образователни услуги

В „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ е подходящо да се организират и предлагат **образователни услуги** за отделни частни лица и/или групи посетители, като например: отбелязване на детски рождени дни или други детски празници - с **образователен тур** или **екологични игри** и други тематични занимания; **специализирано тематично посещение на зоопарка** (*нощен тур, посещение „зад кулисите“, посещение в определена експозиция с гледач и др.*); провеждането на конкурси, изложби и т.н. Чрез предоставянето на такъв тип услуги Зоологическата градина ще създаде по-близък контакт с обществеността. Такива дейности могат да бъдат

⁴⁹ **Социални мрежи:** Следва да се има предвид, че броя на публикациите, тяхното съдържание, интензивност и онагледяване със снимков материал е от особено значение за поддържането на интереса към зоологическата градина. В тази връзка се препоръчва в компетентностите на служителя, който ще разработва, организира и провежда образователните дейности да се включат и тези, свързани с комуникацията с публиката.

⁵⁰ В практиката, оценяването се извършва чрез **анкетни проучвания сред посетителите, наблюдение на възприятията на посетителите, въпросници преди и след провеждането на образователни програми** и др. За съдействие при оценяването на ефективността на образователните програми зоологическата градина може да се обръща към доброволци, студенти по социология и педагогика, зоопаркови специалисти и др.

и източник на допълнителни приходи (бел.: и именно по тази причина са предпочитани, популярни и търсени в зоологическите градини в Европа и света).

Допълнителен източник на приходи може да бъде и организирането на **„дарителски кампании“**⁵¹ – насочени към конкретен вид или група от видове, и/или насочени към конкретна цел – напр.: транспорт на нов екземпляр; освобождаване на животни в природата; провеждане на специално събитие с участник/лектор и т.н.

2.1.7. Обучение в консервационни умения.

Приоритет в дейността на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ е и осъществяването на дейности за **обучение в консервационни умения**.

Необходимо е да се планира и провежда периодично обучение на персонала (напр. специализирани курсове в зоопарка), като за целта се използват както вътрешни, така и външни ресурси (напр. външни експерти - лектори). Препоръчително е и участието в национални и международни семинари и специализирани курсове по зоопарково дело (напр. EAZA Academy⁵² и др.), както и обмяна на опит с други зоопаркови институции.

За повишаване на квалификацията на персонала е важно членовете му да бъдат насърчавани и подкрепяни за участие в национални и международни конференции свързани със зоопарковото дело и консервация (напр.: EAZA Conservation Forum, EAZA Education Conference, EAZA Welfare Forum, EAZA Annual Meeting и др.), както и да повишават личната си квалификация и образователен ценз.

2.2. Екологични практики и мерки за ограничаване изменението на климата, както и мерки за адаптиране към климатичните промени.

⁵¹ В европейската и световна зоопаркова общност се приема, че с провеждането на периодични „дарителски кампании“ се осигурява по-голяма обществена ангажираност с проблемите, свързани с опазването на биологичното разнообразие, както и че се постига по-голям ефект във формирането на обществено образование и съзнание за утвърждаването на добри екологични практики. Зоологическите градини в Европа и света включват посетителите, гражданите и обществеността в такива дарителски кампании, като по този начин не само осигуряват средства за успешното реализиране и прилагане на консервационни мерки, но и ангажират обществото с конкретни каузи с консервационна полза за видовете. Постига се не само възможност за набиране на допълнителни средства за финансирането на дейностите свързани с консервационната роля на зоопарковете, но и по-голяма обществена екологична ангажираност.

⁵² Академията на ЕАЗА (EAZA Academy) е част от дейностите на ЕАЗА и предлага широка гама от висококачествени, приложни и достъпни курсове на живо и онлайн, преподавани от опитни професионалисти, работещи в общността на зоопарковете и аквариумите и посветени на всички сектори в зоопарковото дело.
<https://www.eaza.net/academy-courses/>

Планирането и реализирането на адаптирани подходи за ограничаване изменението на климата и въвеждането на **„екологични практики“** при организацията на работата на зоологическите градини, се разглежда като значим принос, който подпомага консервационните дейности и политики на институцията.

Политиката за защита на природата на общинско ниво в община Габрово се осъществява чрез общинската „Програма за опазване на околната среда (2016-2020)“, надградена с **„Програма за опазване на околната среда на Община Габрово за периода 2023-2027 г.“**⁵³.

Визията за Община Габрово по отношение на опазването на околната среда е определена в Програмата: **„Община Габрово - модел за устойчив и приобщаващ растеж, който гарантира здравословна околна среда, опазване и възстановяване на природния капитал и климатична неутралност“**.

В ПООС 2023-2027 г. целите и мерките за опазване на биологичното разнообразие и екосистемите са обвързани с целите за климата. В Приоритет 2 е посочено, че основна цел на Община Габрово е постигането на: **„... високо качество на живот, модерна екологична инфраструктура и нулево замърсяване“**, а като специфична цел е определено: **„ефективно прилагане на йерархията на управление на отпадъците във всички процеси и на всички нива /прилагане на принципа "нулеви отпадъци" с области на действие: предотвратяване на образуването на отпадъци (предвидени са и мерки за „предотвратяване на образуването на битови отпадъци“ - разширяване на системите за компостиране, инфраструктура за подготовка за повторна употреба и др.; ... рециклиране на различни потоци отпадъци – чрез „подобряване и разширяване на системите и инфраструктурата за разделно събиране и предварително третиране на битови отпадъци.“**

В Специфична цел 3 **„Трансформация на модела на поведение и потребление към нулево замърсяване, развитие на кръгова икономика и ресурсна ефективност“** с области на действие **„Насърчаване на устойчивите модели на потребление сред населението“**, предвидените мерки залагат на три основни инструмента за стимулиране на ресурсно ефективно и екологично поведение: **„осигуряване на достъп до информация и дигитализация на услугите, свързани с управление на отпадъците;**

⁵³ <https://gabrovo.bg/bg/article/21107>

информационни кампании и системно образование по околна среда; засилване на сътрудничеството с организациите по оползотворяване на отпадъците за популяризиране на ползите от разделно събиране, подготовка за повторна употреба и рециклиране на битовите отпадъци.“

Приоритет 3 на ПООС 2023-2027 г. е *“Ограничаване на изменението на климата и адаптация към климатичните промени“* със Стратегическа цел 1: *“Смекчаване на изменението на климата“*, в която някои от областите на интервенция са насочени към: *„ограничаване на високоемисионни горива и уреди за отопление; подобряване на енергийната ефективност и насърчаване използването на ВЕИ в обществени, производствени и жилищни сгради, както и при технологични процеси ...“*. За изпълнението на тази цел са заложили мерки като: *„строителство на нови общински сгради с нулево потребление на енергия и енергийно позитивни сгради“* и др.

Приоритет 4 на ПООС 2023-2027 г. е *„Управление за ускорено постигане на целите за околната среда“* със Стратегическа цел 2: *„Информираност, публичност и ангажираност за околната среда на всички нива“* като основните области на интервенция са насочени към: *повишаване на обществената култура и съзнанието по проблемите на околната среда* с предвидена мярка: *„Своевременно разпространяване на актуална информация за околната среда сред обществеността, в т. число за напредъка по проекти в областта на опазването на околната среда“*. Предвидено е също *ангажиране на обществеността в опазването на околната среда чрез различни инициативи*, като е разписана мярка: *„Участие в международни и европейски инициативи и кампании за опазване на околната среда – напр. Международен ден на земята, Ден на водата и Ден на опазването на околната среда и др.“*.

Във връзка с горното, на територията на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ успешно могат да се реализират следните екологични практики и мерки за ограничаване на изменението на климата, а именно:

- ✓ *строителство на нови сгради и съоръжения* – съгласно Приоритет 3 на ПООС 2023-2027 г. на Община Габрово;
- ✓ *разделно събиране на отпадъците* на територията на „Зоологическа градина – Габрово“ и в близките пространства (Фиг.81 и Фиг.82);

- ✓ *компостиране на органични материали от растителен произход* и усвояване на получения компост за нуждите на насажденията в Зоопарка;
- ✓ *повишаване на енергийната ефективност;*
- ✓ *ограничаване на използването на пластмасови изделия* в Зоопарка и приоритетно използване на естествени материали (както за изграждането на необходимите съоръжения, така и при осъществяването на ежедневните дейности в Зоопарка (Фиг.83 - Фиг.87);
- ✓ *включването на материали за рециклиране в образователните дейности* на „Зоологическа градина – Габрово“ (виж. Фиг.78 по-горе) и т.н.

Фиг.81 и Фиг.82 - Системи за разделно събиране на отпадъци в Зоопарк, гр. Цюрих, Швейцария.
(Снимки: Емилия Тончева)

Фиг.83

Фиг.84

Фиг.85

Фиг.86

Фиг.87

Фиг.83 – Фиг.87 – Визуализация на използвани естествени материали за изграждане на защитна преграда, пътека, образователни табели и парапети, Зоопарк гр. Лайпциг, Германия.
(Снимки: Емилия Тончева)

3. Научни дейности

Зоологическите градините предоставят уникална възможност за провеждане на дългосрочни наблюдения върху поведението на животните; ветеринарномедицински изследвания и достъп до биологични материали и информация за всеки индивид. В тази връзка, те **могат да оказват съдействие за провеждане на научни изследвания**, свързани с биологията и екологията на отглеждани в зоопарка консервационно значими видове и тяхното последващо опазване. Именно с оглед на горното, съдействието и/или участието на зоопарковете в провеждане на научни проекти/изследвания е дефинирано като тяхна основна консервационна дейност в Директивата за зоологическите градини.

За да се обезпечи участието на „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ в провеждани научни изследвания с консервационна полза за видовете и опазване на биологичното разнообразие е необходимо:

- ✓ Да се установи сътрудничество с научни институции (напр.: с Института по биоразнообразие и екосистемни изследвания при БАН, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Тракийският университет в Стара Загора, Софийски университет „Климент Охридски“, и др.);
- ✓ Да се разработят съвместни проекти с ВУЗ-ове и научни институти и експертите от НП „Централен Балкан“ и ПП „Българка“ и да се оказва съдействие на студенти и дипломанти при провеждане на изследвания за дипломни работи и проучвания в сферата на природните науки, ветеринарната медицина, социологията и педагогиката.
- ✓ Привличане на доброволци – студенти (биолози, еколози и т.н.), както и стажанти (включително и в сферата на ветеринарната медицина, зоотехници и др.).
- ✓ Повишаване на квалификацията и образователния ценз на членове на персонала на „Зоологическа градина - Габрово“ чрез включването им в специализирани курсове свързани със зоопарковото дело и консервационни умения, магистърски и докторски програми по природни науки.

4. Поддържане на база данни

За поддържането и актуализирането на базата данни за зооколекцията се препоръчва създаването и електронна база данни. Коректните записи за животните дават възможност да се проследи динамиката в колекцията; осигуряват лесен и бърз достъп до необходимата информация и подпомагат „мениджмънта“ на зоопарковите популации. Поддържането на електронна „база данни“ осигурява и текуща информация за актуалният брой на животните в колекцията, както и за настъпили раждания, смърт и т.н. Дава възможност на ветеринарите да водят медицинските записи за проведени профилактики, лечения, манипулации, медицински интервенции и др. Информацията за резултатите от ражданията, възрастта, пола и др. е много важна за управлението на популациите в колекцията. Воденето на записи в базата данни е и основата за размножителните програми.

5. Предотвратяване на бягство на ИЧВ

Адекватната политика в областта на биосигурността в зоопарковете свежда до минимум разпространението и въвеждането на заразни болести (в това число и на зоонози), вредители (мишки, плъхове и някои видове насекоми) и предотвратява бягството и разпространението в природата на инвазивни чужди видове⁵⁴.

Предотвратяването на бягство, както и планирането на включване в колекцията на зоопарка и контролирането на размножаването на видове, които са в категорията „инвазивен чуждоземен вид“/ИЧВ в Европейския съюз се разглежда като мярка, пряко свързана с консервационната дейност на зоопарка. Тези действия са в съответствие със съгласувана общоевропейска рамка за действия с цел предотвратяване, намаляване до минимум и смекчаване на отрицателните въздействия на ИЧВ върху биологичното разнообразие и екосистемните услуги, както и за да се ограничи вредата от тях за икономиката и човешкото здраве⁵⁵. Също така, това е в съответствие с приоритетите и

⁵⁴ Според Регламент № 1143/2014 относно инвазивните чужди видове „инвазивен чуждоземен вид“ означава чуждоземен вид, за който е установено, че въвеждането или разпространението му застрашава или въздейства неблагоприятно върху биологичното разнообразие и свързаните екосистемни услуги.

⁵⁵ Изискването на член 3, четвърто тире от Директивата за зоологическите градини е в съответствие с Конвенцията за биологичното разнообразие (КБР), в която се изтъква, че „всяка договаряща страна, доколкото е възможно и подходящо, [...] предотвратява въвеждането на чуждоземни видове, които заплашват екосистемите, местообитанията или видовете, и контролира и унищожава тези чуждоземни видове“. На европейско равнище в Директива 79/409/ЕИО на Съвета относно опазването на дивите птици е определено

целите на „Програма за опазване на околната среда на Община Габрово за периода 2023-2027 г.“

В „Плана за колекцията на Зоологическа градина – Габрово (2024 – 2034г.)“ не се предвижда отглеждане и размножаване на ИЧВ, но е важно да бъде представяна заплахата, която тези видове представляват за местното биоразнообразие пред обществеността, което също се оценява като „консервационна дейност“.

VIII. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За да се осигури стартирането, провеждането и постигането на стабилност при управлението и реализирането на консервационните дейности, предвидени за осъществяване в „ЗООЛОГИЧЕСКА ГРАДИНА - ГАБРОВО“ е необходимо те да се разглеждат като елемент от цялостната „визия за развитие/генерален план“ за зоологическата градина и трансформирането и в **ЕКОЛОГИЧЕН ПРИРОДОЗАЩИТЕН ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЦЕНТЪР**, който представя видове, типични за НП „Централен Балкан“ и ПП „Българка“ .

Планираното развитие на „Зоологическа градина – Габрово“ предполага зоопарка да се изгради като институция, която играе образователна и природозащитна роля и в този смисъл неговото развитие следва да се разглежда като **комплекс от дейности, обвързани помежду си и свързани с местоположението, територията, видовото разнообразие на колекцията, планираните образователни дейности и т.н. – като цялостна „концепция“**. Неправилен би бил подход при който отделните реконструкции, подобрения и планирани консервационни дейности се оценяват като независими елементи и/или отделни части. И това е така, тъй като **замисълът и визията планирана за развитие представлява цялостна „концепция“/„генерален план“ в която всеки елемент има своята роля и значение**.

Реализацията на планираната за развитие „концепция“ би осигурила устойчивост и ще допринесе за осъществяване консервационната роля на зоологическата градина, като повишава нейната екологична значимост и роля.

в член 11, че „държавите членки следят въвеждането на видове птици, които не се срещат естествено в диво състояние на европейската територия на държавите членки, да не нанася вреда на местната флора и фауна“.

Директива 92/43/ЕО на Съвета за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна държавите членки се задължават да „осигуряват регулирането на умишленото въвеждане в природата на неместни видове да става по начин, който не би увредил нито естествените местообитания в тяхната естествена област на разпространение, нито местните представители на дивата флора и фауна, и в случай че считат това за необходимо, забраняват такова въвеждане“ (член 22б). Също така в член 11, параграф 2, буква б) от Бернската конвенция договарящите страни се задължават „строго да контролират въвеждането на чуждоземни видове“.

Приложение 1

Таблица 1. Консервационни дейности за видове, включени в Плана на колекцията на „Зоологическа градина - Габрово“

Вид	Значение в колекцията (консервационно и/или образователно)	Дейности по опазването на вида (ex-situ/in-situ)	Тематична зона в зоопарка, в която попада вида
Европейски вълк <i>Canis lupus</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ХИЩНИ БОЗАЙНИЦИ
Чакал <i>Canis aureus</i>	Образователно	ex-situ	ХИЩНИ БОЗАЙНИЦИ
Червена лисица <i>Vulpes vulpes</i>	Образователно	ex-situ	ХИЩНИ БОЗАЙНИЦИ
Белка <i>Martes foina</i>	Образователно	ex-situ	ХИЩНИ БОЗАЙНИЦИ
Пор фретка <i>Mustela putorius furo</i>	Образователно	ex-situ	ХИЩНИ БОЗАЙНИЦИ
Елен лопатар <i>Dama dama</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ТРЕВОПАСНИ БОЗАЙНИЦИ
Муфлон <i>Ovis aries musimon</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ТРЕВОПАСНИ БОЗАЙНИЦИ
Голям ястреб <i>Accipiter gentilis</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ГРАБЛИВИ ПТИЦИ
Осояд <i>Pernis apivorus</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ГРАБЛИВИ ПТИЦИ
Обикновен мишелов <i>Buteo buteo</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ГРАБЛИВИ ПТИЦИ
Забулена сова <i>Tyto alba</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ГРАБЛИВИ ПТИЦИ
Горска улулица <i>Strix aluco</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ГРАБЛИВИ ПТИЦИ
Уралска улулица <i>Strix uralensis</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ГРАБЛИВИ ПТИЦИ
Бухал <i>Bubo bubo</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ГРАБЛИВИ ПТИЦИ
Горска ушата сова <i>Asio otus</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ГРАБЛИВИ ПТИЦИ
Чухал <i>Otus scops</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ГРАБЛИВИ ПТИЦИ
Гарван <i>Corvus corax</i>	Образователно	ex-situ	ГРАБЛИВИ ПТИЦИ
Бял щъркел <i>Ciconia ciconia</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ТРЕВОПАСНИ БОЗАЙНИЦИ *
Лалугер <i>Spermophilus citellus</i>	Консервационно Образователно	ex-situ in-situ	ТРЕВОПАСНИ БОЗАЙНИЦИ
Декоративни зайци <i>Lepus europaeus</i>	Образователно	ex-situ in-situ	ТРЕВОПАСНИ БОЗАЙНИЦИ

* Белите щъркели ще се отглеждат в заграждението на елените лопатари - в смесена експозиция.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

Големански, В. и др. (ред.), 2015. **Червена книга на Република България. Том 2. Животни**. БАН & МОСВ, София. стр. 153

Директива 1999/22/ЕО на Съвета от 29.03.1999 год. относно държането на диви животни в зоологически градини

Директива 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 год. относно опазването на дивите птици

Директива 92/43/ЕИО на Съвета от 21 май 1992 година за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна

Добрев, Д. & Николов, С. (2021) **Национален план за борба с използването на отрови и отровни примамки (2021-2030 г.)**. София, БДЗП: 72 с

Доклад относно прилагането на Седмата програма за действие за околната среда A8-0059/2018

Документ за добрите практики във връзка с Директивата на ЕС за зоологическите градини, Европейски съюз, 2015 г.

Заклучителната оценка на Шестата програма за действие в областта на околната среда, ЕС, 2011 г.: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/bg/IP_11_996

Закон за биологичното разнообразие

Зарева-Симеонова К., **Влияние на човека и средата върху поведението на избрани видове бозайници в условия на затворено - приложение в зоопарковото дело и консервацията**, Дисертация, СУ „Климент Охридски“, Биологически факултет, катедра „Екология и опазване на околната среда“, 2024

Конвенция за биологичното разнообразие

Кошев Й. 2022. **План за действие за опазване на европейския лалугер (*Spermophilus citellus*) в България 2022 – 2031 г.**, МОСВ, БДЗП, София. 160 стр.

Наредба № 1 от 9.05.2006 г. за условията и реда за лицензиране на зоологическите градини издадена от министъра на околната среда и водите, обн. ДВ. бр.43 от 26.05. 2006 г., изм. ДВ. бр.29 от 30.03. 2018 г.

Наредба № 6 от 23.10.2003 г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на

защитени видове животни (Загл. доп. - ДВ, бр. 44 от 2009 г.) издадена от министъра на околната среда и водите, обн., ДВ, бр. 105 от 2.12.2003г., изм. и доп., бр. 43 от 26.05.2006 г., бр. 44 от 12.06.2009

Одитен доклад за извършен **„Одит на съответствието на дейността на „Зоопарк“ – Габрово с нормативните изисквания за периода 01.01.2017 г. – 30.06.2018 г.“**

Пешев Ц., Пешев Д. и Попов В., 2004. **Фауна на България том 27 Mammalia**. Академично издателство „Марин Дринов“. София, стр. 486-487

План за интегрирано развитие на община Габрово 2021 – 2027г.

План за управление на национален парк „Централен Балкан“ 2016-2025г.

Политика в областта на околната среда: общи принципи и основна рамка
Информационни фишове за Европейския съюз | Европейски парламент (europa.eu)

Програма за опазване на околната среда на община Габрово 2023-2027 г, община Габрово 2023

Програма на ЕС за действие за околната среда до 2030дина | EUR-Lex (europa.eu)

Р. Примак, Й. Узунов, Б. Георгиев, **Консервационна биология**, Pensoft, 2018

Регламент № 1143/2014 г. на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2014 година относно предотвратяването и управлението на въвеждането и разпространението на инвазивни чужди видове.

Спасов, Н., Сербезов, Р., Дуцов, А., Георгиев, К., Михова, Б., Игнатов, А., 2023. **План за действие за опазване на кафява мечка (*Ursus arctos* Linnaeus, 1758) в България 2024 -2033 г.**, МОСВ, Фондация четири лапи. стр. 102

Специфични и подробни цели на опазване на защитена зона BG0001493 „Централен Балкан - буфер“

Стратегия за устойчиво развитие на туризма в община Габрово 2021 – 2027 година

Стратегията за биологичното разнообразие на Република България

Тончева Е., **Екологична значимост на зоологическите градини и приносът им за опазване на биологичното разнообразие**. Дипломна работа. Биологически факултет, СУ „Св. Климент Охридски“, 2020

Тончева Е., **Концепция за бъдещото развитие на „Зоопарк – Габрово“**, 2019 г.

Цингарска – Седефчева Е., Спасова В., Гаврилов Г., Вълчев К. 2022. **План за действие за европейския вълк (*Canis lupus lupus L.*) в България 2022 - 2031**. София. МОСВ.

Animal training guidelines, Published by the European Association of Zoos and Aquaria in collaboration with the EAZA Animal Training Working Group, 2023

Eurasian Eagle Owl and Verreaux's Eagle Owl (Strigidae/Bubo) **Ambassador Animal Care Guidelines** Published by the Association of Zoos and Aquariums in collaboration with the AZA Ambassador Animal Scientific Advisory Group, 2020

Bárdos, Boróka, et al. "**Housing European Ground Squirrels (*Spermophilus citellus*) for an Ex Situ Conservation Program.**" *Methods and Protocols* 7.2 (2024): 18.

Brooks, T.M., Mittermeier, R.A. da Fonseca, G.A., Gerlach, J., Hoffmann, M., Lamoreux, J.F., & Rodrigues, A.S., 2006. **Global biodiversity conservation priorities**. *Science*, 313 (5783), 58-61.

Caring for Wildlife: The World Zoo and Aquarium Animal Welfare Strategy, Editors David J. Mellor, Susan Hunt & Markus Gusset, World Association of Zoos and Aquariums, 2015

Claxton, A.M. , 2011. **The potential of the human-animal relationship as an environmental enrichment for the welfare of zoo-housed animals**. *Applied Animal Behaviour Science*, 133, 1-10.

Conde, D.A., Flesness, N., Colchero, F., Jones, O.R. & Scheuerlein, A., 2011. **An emerging role of zoos to conserve biodiversity**. *Science*, 331 (6023), 1390-1391.

Conservation strategy, World Association of Zoos and Aquariums (WAZA), 2015

Cuaron, A.D., 2005. **Further role of zoos in conservation: Monitoring wildlife use and the dilemma of receiving donated and confiscated animals**. *Zoo Biology*, 24, 115-124.

EAZA Conservation Education Standards, European Association of Zoos and Aquaria (Approved by EAZA Annual General Meeting 27 April 2023)

EAZA Felid TAG Demonstration Guidelines - Demonstration Guidelines for felid species used in public demonstrations, 2014

EAZA Field Conservation Standards, European Association of Zoos and Aquaria (Approved by extraordinary EAZA Annual General Meeting 1 October 2022)

EAZA Guidelines on the definition of a direct contribution to conservation, European Association of Zoos and Aquaria (Approved by EAZA Council 30 April 2015)

EAZA Membership and Accreditation Manual, European Association of Zoos and Aquaria
Amsterdam, Version 5 - Approved by the EAZA Annual General Meeting on 7 April 2022

EAZA Population Management Manual: Standards, procedures and guidelines for population management within EAZA, European Association of Zoos and Aquaria
Amsterdam April 2019 (Last update: June 2024)

EAZA Research Standards, European Association of Zoos and Aquaria (Approved by EAZA
Annual General Meeting 7 April 2022)

EAZA Standards for the Accommodation and Care of Animals in Zoos and Aquaria,
European Association of Zoos and Aquaria (Approved by EAZA Annual General Meeting 7
April 2022)

EAZA Ex-situ Programme overview October 2024

Fa J.E., Funk S.M. & O'Connell D., 2011. **Zoo Conservation Biology**, I изд., Кеймбридж.
Cambridge University Press.

Fàbregas, M.C., Guillèn-Salazar, F., & Garcés-Narro, C., 2012 г. **Unraveling the Complexity of the Zoo Community: Identifying the Variables Related to Conservation Performance in Zoological Parks**. *Zoo Biology*, 31(1), 55-70.

Gippoliti, S., 2012. **Ex-situ conservation programmes in European zoological gardens: Can we afford to lose them?**. *Biodiversity and Conservation Journal* 01/2012; 21:1359–1364.

Guidelines for Reintroductions and Other Conservation Translocations, IUCN, 2013

Guidelines for the management of confiscated, live organisms, Neil Maddison- editor,
IUCN

Gusset, M., & Dick. G., 2010. **“Building a Future for Wildlife”? Evaluating the contribution of the world zoo and aquarium community to in situ conservation**. *International Zoo Yearbook*, 44(1), 183-191.

Hill, S.P. & Broom, D. M., 2009. **Measuring zoo and animal welfare: theory and practice**. *Zoo biology*, 28, 531-44.

Hosey G., Melfi V. & Pankurst S., 2009. **Zoo Animals Behaviour, Management, and Welfare**. Oxford University Press: Оксфорд.

Hutchins, M. & Conway, W.G., 1995. **Beyond Noah's Ark: The evolving role of modern zoos and aquariums in field conservation**. *International Zoo Yearbook*, 34, 117-130.

Hutchins, M. & Thompson, S.D., 2008. **Zoo and aquarium research: priority setting for the coming decades**. *Zoo Biology*, 27, 488-497.

IUCN Species Survival Commission Guidelines on the Use of Ex situ Management for Species Conservation, IUCN, 2014

Kapos et al., 2008. „Calibrating conservation: new tools for measuring success“

Kok, J., 2007. **Recommendations for Large Bear Enclosures (LBE)**. W: ClaroHergueta F., Goltenboth R., Kitchener A., Kolter L., Law G., Linke K., Matern B., Reid A., Smith J.U. EAZA Ursid Husbandry Guidelines. Second Edition. Kölner Zoo, Köln, Germany

Patrick, P.G., Mathews, C.E., Ayers, D.F. & Tunnicliffe, S.D., 2007. **Conservation and education: prominent themes in zoo mission statements**. Journal of Environmental Education, 38, 53-59.

Tribe A. & Booth R, 2003, **Assessing the Role of Zoos in Wildlife Conservation, Human Dimensions of Wildlife**, International Journal, 8, 65-74 | Published online: 23 Aug 2006
<https://doi.org/10.1080/10871200390180163>

ИНТЕРНЕТ СТРАНИЦИ:

Българско дружество за защита на птиците <https://bspb.org/>

Европейски парламент www.europa.eu

Зелени Балкани www.greenbalkans.org

Зоологическа градина – София www.zoosofia.eu

Информационна система за защитени зони от екологична мрежа Натура 2000 -
<https://natura2000.egov.bg/EsriBg.Natura.Public.Web.App>

Министерство на околната среда и водите www.government.bg

Община Габрово <https://gabrovo.bg/bg>

Фонд за дива флора и фауна www.fwff.org/BG/

Фондация Наука за природата www.sciencefornature.org

Червена книга на Р България – електронно издание <http://e-ecodb.bas.bg/rdb/bg/>

Национален парк Централен Балкан <https://visitcentralbalkan.net/>

Природен парк „Българка“ <https://www.ppbulgarka.net/>

EAZA Operational documents, <https://www.eaza.net/home/>

IUCN RED LIST www.iucnredlist.org

WAZA | World Association of Zoos and Aquariums, <https://www.waza.org/>

RSPCA Knowledgebase <https://kb.rspca.org.au/>

Black Foxes UK <https://www.blackfoxes.co.uk/fox-enrichment.php>

Zoo and Animal Conservation Community <https://www.zoochat.com/community/>

Bird behaviour, health & welfare <https://raptorsandpoultry.tumblr.com>